

הלכות גידול צאן

"קדש לי כל
בכור פטור כל
רחם בבני
ישראל באדם
ובבהמה לי
הוא"

"ששת ימים
תעשה מעשיך
וביום השביעי
תשבת למנוח
ינוח שורך
וחמורך"

הלכות גידול צאן

כתיבה ועריכה: הרב דוד אייגנר
הדרכה הלכתית: הרב יהודה עמיחי

הדרכה מקצועית:
ד"ר גבי קניגסוולד
(רופא צאן – 'החקלאית')
ד"ר שמואל זמיר
(רופא צאן ראשי – השירותים הוטרינריים)

מכון התורה והארץ – אשקלון

בהוצאת מכון התורה והארץ
רח' דוד ברגר אשקלון
ת.ד. 1033
טל' 08-6847325, פקס' 08-6847055
אינטרנט
www.toraland.org.il
דוא"ל
Machon@toraland.org.il

עריכת הלשון:
רעיה קמינצקי
raayak@neto.net.il
בתיאור
batyabro@gmail.com

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט - מינהל התרבות
המחלקה למכוני מחקר תורניים

©
כל הזכויות שמורות

ISSN 001337383

סדר ועימוד
א"א 077-3535047

דפוס האוזר בע"מ
גבעתיים

הסכמת הרב הגאון יעקב אריאל רב העיר רמת-גן

משרד הרבנות רמת-גן

לשכת הרב הראשי
הרב יעקב אריאל

כ"ב כסלו תשע"ב
18 בדצמבר 2011

בס"ד

לכבוד
הרב דוד אייגנר הי"ד
מחבר הקונטרס
חרשה

רוב שלומות למר ולתורתו.

הקונטרס בדבר טיפול בבעי"ח בשבת מרכז בתוכו כמעט את כל השאלות המעשיות המתעוררות בגידול בעלי חיים.

כל מגדל בעל חיים יוכל לתפקד מעתה ואילך בשבתות ובחגים בצורה נכונה מבלי לחשוש לתקלה בהלכות שבת וחג.

ישר כוחך על העבודה החשובה שעשית.

זכות שמירת השבת תעמוד לך ולכל בית ישראל, שיקויים בנו הכתוב
אם תשיב משבת רגלך... והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר.

בברכת התורה והארץ

הרב יעקב אריאל
הרב הראשי לרמת-גן

הרב יעקב אריאל
הרב הראשי לרמת-גן

הקדמה

ידועים הם דברי המדרש על מעלתם של אבותינו, שנבחנו לפי אופן טיפולם בצאן, האם ראויים הם להנהיג את האומה. אצל דוד המלך מצאנו שתי הנהגות שנבחנו בבחינה זו; ההנהגה הראשונה מובאת במדרש (שמות רבה, פרשה ב סימן ב): "ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן... מהו ממכלאות צאן שהיה דוד כולא אלו מפני אלו מוציא את התישים ומאכילן אמצען של עשבים, מוציא את הזקנות ומאכילן עיקרן של עשבים. אמר הקב"ה הואיל וידע לרעות את הצאן, יבא וירעה את צאני אלו ישראל". כלומר, דוד דואג לכל פרט ופרט מן הצאן, ומבין את צרכיו המיוחדים לו, ובכך מתבררת מנהיגותו. הנהגה זו מתאימה למנהיג שביקש משה רבנו לפני מותו מאת הקב"ה: "איש אשר רוח בו" - שיוכל ללכת כנגד רוחו של כל אחד ואחד.

בהמשך המדרש אנו מוצאים הנהגה נוספת שנבחנה אצל דוד (שם סימן ג): "אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבודקהו בדבר קטן ואח"כ מעלהו לגדולה... בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל, שכן אליאב אומר לדוד ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר, מלמד שהיה דוד מקיים המשנה אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל, אמר ליה הקב"ה נמצא אתה נאמן בצאן, בא ורעה צאני, שנאמר מאחר עלות הביאו".

כלומר, אין דוד דואג רק לרווחת צאנו ולהצלחתו, אלא גם להשלכות הרחבות יותר של מעשיו, אין די בכך שהצאן הפרטי יונהג כראוי, אלא גם יש לדאוג לרכושם של אחרים ולהשפעות המרעה על ארץ ישראל. גם אם אני פועל כראוי - נותן לכל אחד את מזונו ואף מתרחק מהגזל, עלי גם לדאוג להשפעות הרחבות יותר של מעשי - ליישובה ולתיקונה של הארץ.

וכך כותב מרן הרב קוק זצ"ל: "מראש צורים, מחיי האבות, שהתפשטו בבליטה בכונניותה של האומה, נתגלם הרוח הגדול שאור ה' שרוי בו במעשים גשמיים המתהלכים עם החיים".

חיבור זה נועד הן לרבנים הממונים על פסיקת ההלכה לקהילותיהם, הן לחקלאים המטפלים בצאן טיפול שגרתי והן לאנשי המקצוע בתחום זה.

ברצוני להודות לרב יעקב אריאל שליט"א, נשיא מכון התורה והארץ ורבה של רמת גן, על הערותיו על החוברת. לרב יהודה עמיחי שליט"א, ראש המחלקה ההלכתית במכון, על הזמן הרב שהקדיש לבירור וליבון פרטי הדינים המובאים בחוברת. לרב זאב וייטמן שליט"א, על הערותיו על החוברת, ועל הסכמתו לכתיבת נהלי חברת תנובה לחג הפסח, הערותיהם שולבו בחוברת.

הלכות גידול צאן

בכתיבת החוברת עשיתי מאמצים רבים לתת מידע מקצועי ורפואי, מדויק ככל האפשר. בכתיבת מידע זה סייע לי ד"ר גבי קניגסוולד מ'החקלאית', הן במצגות שהעביר אלי והן בשיחות שקיימנו, ועל כך אני מודה לו. סייע לי ד"ר שמוליק זמיר, רופא צאן ראשי בשירותים הווטרינריים. החומר המובא בחוברת זו בשמו, לקוח ממאמריו באתר השירותים הווטרינריים, ועל כך אני מודה לו.

תודה לד"ר נדב גלאון, בעבר רופא ראשי ב'חקלאית', וכיום מנהל השירותים הווטרינריים, ולגברת לילך הורנונג מ'החקלאית', על הסכמתם לשימוש באתר האינטרנט של 'החקלאית'.

כן ברצוני להודות לרעייה קמינצקי על עריכת הלשון.

ברכה מיוחדת אברך את מכונו, מכון התורה והארץ, השוכן כעת באשקלון, ועל אף המשבר הגדול של גירושנו מגוש קטיף ממשיך לצמוח, לבנות ולהפיץ תורה; יהי רצון שנזכה לשכון בבניין קבע ובעז"ה לשוב לגוש קטיף במהרה.

בכל מקרה של ספק שמתעורר, הן ספק הלכתי והן ספק מקצועי, יש לפנות למורה הוראה או לווטרינר שידריכו מה לעשות.

אשמח לקבל הערות והארות על הדברים המובאים בחוברת זו, הן על ההלכות והן על המידע המקצועי.

דוד אייגנר, טבת תשע"ב

תוכן העניינים

9	 גידול בהמה דקה בארץ ישראל בזמן הזה	א.
11	 איסור צער בעלי חיים	ב.
12	 בכור בהמה	ג.
16	 מתנות כהונה	ד.
19	 סדרי העדיפויות בעשיית מלאכות בערב שבת	ה.
22	 חליבה בשבת	ו.
25	 המלטה בשבת	ז.
27	 טיפול בוולדות בשבת	ח.
30	 טיפולים רפואיים בשבת	ט.
32	 טלטול ונגיעה בבעלי חיים בשבת	י.
33	 הגדרת שטחי היישוב, המושב והקיבוץ	יא.
35	 האכלת בעלי חיים והוצאה למרעה בשבת	יב.
37	 צאן שיצא מהמכלאה בשבת	יג.
39	 סדרי העדיפויות בעשיית מלאכות בשבת	יד.
40	 פעולות תחזוקה בשבת	טו.
41	 עבודת הגוי בשבת	טז.
44	 פסח	יז.
45	 חול המועד	יח.
48	 נספח א – עשיית מלאכות בערב שבת – הדרכה מעשית	
49	 נספח ב – טיפולים רפואיים בשבת – הדרכה מעשית	
57	 נספח ג – דוגמת שטר מכירת מבכירות	
58	 נספח ד – לוח חיסוני חובה	
59	 מפתח נושאים	

א. גידול בהמה דקה בארץ ישראל בזמן הזה

- א. מותר לגדל בהמה דקה, דהיינו צאן, בארץ ישראל בזמן הזה, אם יש אפשרות לשמור עליה היטב כדי שלא תגרום נזק בגינות ובשדות של אחרים.¹
- ב. על כן, המגדל צאן במקום כלשהו, צריך לדאוג לכך שתהיה הסכמה מסודרת מצד

1. במשנה ב"ק (פ"ז מ"ז) נאמר: "אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל".

בטעם הדבר כתב רש"י (ב"ק ע"ב): "משום ישוב א"י שמבעיר את השדות וכל שדות ארץ ישראל סתמן דישאל", מובן שמדובר באיסור גזל. וכן מובן מהרמב"ם (פהמ"ש ב"ק פ"ז מ"ז). יש לציין שלדעת הרמ"ע מפאנו (סי' פה) הגזרה תלויה במקום, על כן אם הבהמה נמצאת במקום שמור, אין איסור על גידולה.

השולחן ערוך (ח"מ סי' תט סע' א) פסק: "אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל, מפני שדרכם לרעות בשדות של אחרים והיזקם מצוי, אבל מגדלים בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל. והאידנא, שאין מצוי שיהיו לישראל בארץ ישראל שדות, נראה דשרי". ביאור הגר"א (סי' תט) מבאר את דברי השו"ע, שהאיסור אינו תלוי בארץ, אלא תלוי אם השדות בבעלות ישראל.

נחלקו האחרונים בשאלה האם בזמננו, כשרוב התושבים בארץ הם ישראל, חוזרת התקנה שאין לגדל בהמה דקה, או שמא מכיוון שהותרה הגזרה, ניתן לגדל בהמה דקה. לדעת הרב פרנק, (ה'ר צבי' טור ח"מ מהדורת 'אל המקורות', חידושים על סימן תט) יש להתיר, מכיוון שבמשך השנים הגזרה בטלה, ושוב לא ניתן לחדש אותה, "שאינן עושין מעצמנו גזירות חדשות".

לדעת הרב ישראלי (עמוד הימיני' סי' כג) יש להתיר מכמה טעמים: א. איסור הגידול הוא משום היזק ותקנת חכמים היא לטובת הציבור, ולא משום מצוות יישוב הארץ. במקרה שבו הניזוקים מוחלים, ומוכנים שישלמו להם נזקם, האיסור אינו קיים, משום שהרשות ביד הציבור לוותר על תקנה שנתקנה לטובתו. ב. היישוב כולו מפק תועלת מכך, ורבים מן היישוב מתפרנסים מכך, על כן לדעתו "אין אנו צריכים לבוא כלל לביטול התקנה אלא שבנידון דין אין התקנה קיימת כלל".

כן כתבו 'ציץ אליעזר' (חלק כ סי' יג חלק ז סי' כד) ושו"ת 'שיב יצחק' (ח"מ סי' מב). אמנם לדעת מחבר שו"ת 'יביע אומר' (ח"ג-ח"מ סימן ז) יש לאסור, מכיוון שחזר היישוב, על כן חזרה התקנה. וכן סובר בעל 'שבט הלוי' (ח"ד סי' רכז), שהחומרות שהיו בימי חז"ל שייכות גם היום, בזמננו.

נראה שמכיוון שגם בזמן הגמרא דובר באיסור דרבנן, בגזרה שגזרו חכמים, והשולחן ערוך הכריע שאין איסור גידול בהמה דקה בזמן הזה, וכן מכיוון שלדעת 'הר צבי', הרב ישראלי ו'ציץ אליעזר' מותר לגדל, ניתן לגדל בזמננו בהמה דקה.

פסול רועי בהמה נאמר גם כן לגבי פסולם לעדות, כמובא בשולחן ערוך (ח"מ סי' לד סע' יג): "העובר על גזל של דבריהם פסול מדבריהם... וכן הרועים; אחד רועי בהמה דקה", אולם ב"י (ח"מ סי' לד), ב"ח (סי' תט), סמ"ע (ח"מ סי' לד ס"ק לג) ובאה"ט (שם ס"ק טז) סוברים שמכיוון שרוב השדות בארץ ישראל אינם של ישראל, אין הרועים פסולים לעדות.

הלכות גידול צאן

- שאר תושבי המקום לגידול זה, וכן הסכם מסודר על פיצוי במקרה של נזקים². עדיף לערוך הסכמה זו בכתב.
- ג. במקרה שהבהמה גורמת נזק בשבת, מותר להבריח אותה למקום אחר, אך אין להרימה³.

2. מכיוון שעדיין יש לחשוש לגזל במקרים שיוצא הצאן מהדיר, וכן מכיוון שלצאן "אין לו שמירה אלא סכין" (ב"ק נה ע"ב), יש לדאוג שהדירים שבהם הצאן נמצא בנויים היטב, ולוודא שאין לו כל יכולת לצאת מהדיר ללא השגחה (יש לכך השלכה נוספת, אף בנושא הכנסתם לדיר בשבת), כפי שכתב הרמב"ם בהלכות נזקי ממון (פ"ה הל' א-ב) שאין לאדם להזיק על מנת שישלם לאחר מכן את נזקו.

3. זאת משום שאין לטלטל בהמה גם כאשר היא גורמת להפסד (משנה ברורה סימן שח ס"ק קמו), עם זאת מותר לגרום לה ללכת למקום אחר. לגבי דין טלטול בעלי חיים, ובמקרה שקשור עליה חפץ, ראה בפרק 'טלטול ונגיעה בבעלי חיים'.

ב. איסור צער בעלי חיים

- א. נאמר בתורה: "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מְשָׁאוֹ וְחִדַּלְתָּ מֵעֹזֵב לוֹ עֹזֵב תִּעְזֹב עִמּוֹ". מפסוק זה למדה הגמרא שיש חיוב מן התורה לסייע לבעל חיים, מכיוון שיש איסור לגרום לו צער.⁴
- ב. יש לחשוש לצער בעלי חיים גם אם אין בטוחים שייגרם צער, אלא שיש סבירות גבוהה לכך.⁵
- ג. במקרה של חשש לצער בעלי חיים בשבת, ניתן להתיר:
1. ביטול כלי מהיכנו.⁶
 2. טלטול מוקצה בשבת.
 3. אמירה לגוי לעשות מלאכה בשבת.
 - ד. ניתן לעשות כן רק כשאינן אפשרות אחרת שאינה כרוכה בהיתר איסור.⁷

4. (ב"מ לב ע"ב, ובעוד מקומות); וכך נוקטים: סמ"ק (מצוה נד), מאירי (שבת קכח ע"ב ד"ה בהמה), ריטב"א (שבת קנד ע"ב ד"ה ופרכינו), ספר החינוך (מצוה תנא, ומצוה תקנ).
כך מובן גם מדברי הרמב"ם (שבת פכ"ה הכ"ו). אמנם, יש דיון בשיטתו, האם הוא סובר שאיסור זה הוא מדאורייתא או מדרבנן, ראה: סמ"ע (ח"מ סי' רעב ס"ק טו), ביאור הגר"א (ח"מ סי' רעב ס"ק יא), רמ"א (ח"מ סי' רעב ס"ק ט), שו"ת 'חווה דעת' (ח"ה סי' סה). אך מפשט דבריו מובן שמדובר באיסור דאורייתא.
- יש לציין שלדעת ה"ראים' (סי' קמב) איסור צער בעלי חיים הוא מדרבנן, אך דעתו היא הדעה היחידה בראשונים הסוברים כן למעשה.
5. על פי 'הר צבי' (או"ח א קונטרס ל"ט מלאכות טוחן סי' ב), שהתיר לתת לעופות בריאים תרופות בשבת, כדי שהם לא ידבקו במגפה שכבר התחילה בלול. לגבי הפעולות המותרות, ראה להלן בפרק 'טיפול רפואיים'.
6. משמעות היתר זה תבואר להלן בפרק 'טיפול רפואיים בשבת' עמ' 30.
7. על פי הגמרא (שבת קכח ע"ב): "אמר רב יהודה אמר רב בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה, מיתיבי בהמה שנפלה לאמת המים עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות פרנסה אין כרים וכסתות לא, לא קשיא הא דאפשר בפרנסה הא דאי אפשר בפרנסה אפשר בפרנסה אין ואי לא מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, והא קא מבטל כלי מהיכנו סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן צער בעלי חיים דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן".
הגמרא דנה בסתירה בין דברי רב, שמתיר איסור דרבנן של ביטול כלי מהיכנו, מכיוון שחושש לאיסור דאורייתא של צער בעלי חיים, לבין המובא בתוספתא (שבת פ"ד ה"ג), שניתן במקרה זה לפרנס את הבהמה במקומה בלבד, ולא להתיר איסורים לצורכה. מתרצת הגמרא, שבמקרה שבו ניתן לפרנסה במקומה, אין להתיר איסור מדרבנן עבורה, ואילו במקרה שבו לא ניתן לסייע לה במקומה, מותר להתיר עבורה את האיסור.
- וכך סוברים למעשה: מאירי (שם ד"ה בהמה), ספר החינוך (מצוה תצו).
מתוך כך מובן שאף במקרה שיש בו צער בעלי חיים, יש לבדוק האם כדי למנוע את צער הבהמה ניתן לעשות מעשה היתר, ורק אם אין אפשרות כזו, ניתן להתיר איסורי דרבנן.
- בביאור הדבר כתב הרמב"ן (השגות לספר המצוות שורש א ד"ה והנה בכאן): "היה ביטול כלי מהיכנו קל בעיניהם מפני שאינו מן התורה ודחו אותו בידים. וזה רב מאד בתלמוד לומר אתי עשה דאורייתא ודחי ומבטל עשה דרבנן".

ג. בכור בהמה

- א. נאמר בתורה: "קִדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא" דהיינו, כל בכור הנולד לבהמה טהורה הוא קדוש, ויש לתיתו לכהן.
- ב. חיוב 'בכור בהמה' נוהג בזמן הזה, רק בזכרים, הן בארץ והן בחוץ לארץ⁸, חיוב זה חל אף בבהמה של כוהנים ולויים, ואף בבהמה של שותפים יהודים⁹.
- ג. חיוב זה הוא רק אם הבכור נולד בהמלטה טבעית (ולא בנייתוח קיסרי), וכן אם אמו לא הפילה בעבר¹⁰.
- ד. צמר הבכור, עורו ובשרו אסורים בהנאה. וכן אסור לעבוד בבכור, איסור זה הוא איסור הנאה¹¹.
- ה. שותפות עם גוי, אפילו באחד מאבריה של המבכירה (= אם הבכור, ראה בהערה) או באחד מאבריו של הבכור, פוטרת את הבכור מבכורתו¹².

נחלקו הרמב"ם (שבת פכ"ה הכ"ו) והרי"א (שבת נא ע"א בדפי הרי"ף אות ג), האם במקרה זה ניתן לעשות מעשה בידיים, כדי לסייע לה. לדעת הרמב"ם אין לעשות כן: "אף על פי שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לבור לתוך המים מפני צער בעלי חיים לא גזרו, ואסור להעלותה בידו". לדעת ריא"ז ניתן לעשות מעשה בידיים: "ומז"ה אומר שאם א"א ע"י כרים וכסתות מותר להעלותה בידיים שצער בעלי חיים איסורו מן התורה והתירו איסור של דברי סופרים מפני איסור של תורה".

ביאר המגן אברהם (סי' שה ס"ק יא) בדעת הרמב"ם: "אע"ג דאיכא צער ב"ח אסור דאין לנו לדמות גזירות חכמים זה לזה דיש דברים שהעמידו אפי' במקום כרת, ופשוט דמותר לומר לעכו"ם להעלותה".

למעשה כתב 'אשל אברהם' (סי' שח ס"ק א) שבמקרה שבו לא ניתן לסייע באופן אחר, מותר לעשות מעשה בידיים, משום שצער בעלי חיים מדאורייתא, ואין לחוש לשבות כדעת ריא"ז. וכך סוברים: חזו"א (או"ח מח, ז), ו'הר צבי' (או"ח ח"א סימן רה, וסוף חלק א בחלק שבותים). על כן במקרים שמדובר בהם באיסור דרבנן, ניתן להקל כריא"ז, כפי שסוברים 'אשל אברהם', החזו"א והרב פרנק.

8. דין זה נוהג גם בחז"ל, כפי שסוברים הרמב"ם (בכורות פרק א ה"ה), רמב"ן (הל' בכורות פרק ה). וכך נפסק בטור שולחן ערוך (יו"ד סי' שו סע' א): "בכור בהמה טהורה נוהג בזכרים... ונוהג אפילו שלא בזמן הבית, בין בארץ בין בחוצה לארץ".

9. פירוט דיני כוהן ולוי ראה בשולחן ערוך (יו"ד סי' שכ סע' א-ב).

10. כדעת רבי עקיבא (בכורות, יט ע"א); רמב"ם הלכות בכורות (פרק ב הלכה ד).

11. על פי הפסוק בדברים (פט"ו פס' יט): "כל הבכור אשר יולד בבקר ובצאן הזכר תקדיש לה' אלוהיך לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך", טור ושולחן ערוך (יו"ד סי' שח סע' א).

12. על פי הגמרא (חולין קלה ע"ב) שאם הגוי שותף בבכור, אין חיוב לעשות בו את כל המצוות האלו: "בכורה אע"ג דכתיב כל הבכור אשר יולד בבקר ובצאן דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא ובכורות בקרכם וצאנכם, אלא בקרך וצאנך למה לי למעוטי שותפות עובד כוכבים". וכך פוסקים: הרמב"ן (הלכות בכורות פ"א דף א ע"ב), טור ושולחן ערוך (יו"ד סי' שכ סע' ג), והלבוש (יו"ד סי' שכ סע' ג).

בכור בהמה

- ו. יש מצווה להקדיש את הבכור, אולם מכיוון שבזמננו אין יכולת לאוכלו, מלכתחילה יש למכור את כל המבכירות לגוי. ניתן לעשות זאת באופן פשוט, דרך הרבנות הראשית¹³.
- ז. במקרה של ספק אם המבכירה נמכרה, יש לנהוג בבכור את כל דיני קדושתו¹⁴.
- ח. אם ישנה ודאות שהאם לא נמכרה:
 1. יש לבעליו לטפל בו שלושים יום עד שיגדל, ולאחר מכן יש לטפל בו עד שימצא כוהן שיטפל בו¹⁵.
 2. הכוהן אינו רשאי לסרב לקבל את הבכור, עליו לטפל בבכור, ואסור לו לגרום למום בבכור¹⁶.
 3. יש להשהותו עד שייפול בו מום וייתן לכהן, אך אין לתת בו מום באופן יזום¹⁷.
 4. הכהן רשאי לשוחטו רק כשיש בו מום מובהק, ונבדק על ידי שלושה בקיאים בהגדרת מומים ('שלושת בני הכנסת')¹⁸.

אמנם קיימת אפשרות למכור את הבכור בעודו בבטן אמו אך זהו דבר מורכב מבחינה מעשית ומבחינה הלכתית (משום שעדיין אין הוא קיים בעולם). המנהג כיום הוא למכור לכתחילה את כל המבכירות.

13. כפי שפוסק הטור ושולחן ערוך (י"ד סי' שכ סע' ו): "בזמן הזה מצוה לשתף עם הנכרי באזנו וכיוצא בו קודם שיצא לאויר העולם כדי לפוטרו מהבכורה אע"פ שמפקיע קדושתו הכי עדיף טפי כדי שלא יבא לידי מכשול ליהנות ממנו בגיזה ובעבודה", וכך הובא בלבוש (י"ד סי' שכ סע' ו). על כן, מכיוון שיש איסור גיזה ועבודה, וכן מכיוון שאיננו בקיאים מהם המומים המתירים את הבכור, יש למכור את כל המבכירות.
- נוהגים כיום, שמוכרים חלק מהותי מהאם (חלק מהמוח או הקנה והוושט, שהם 'איבר שהנשמה תלויה בו'), על ידי השכרת מקומה לגוי לזמן קצוב.
- לגבי אופן המכירה כיום, ראה דוגמת שטר מכירה בנספח ד.
14. 'פתחי תשובה' (י"ד סי' שכ ס"ק ב) בשם 'משנה למלך' (הלכות בכורות פ"ד).
15. על פי המשנה (בכורות כו ע"ב), שיש חיוב לטפל למשך ל' יום בבהמה דקה, ונ' יום בבהמה גסה, טור ושולחן ערוך (י"ד סי' שו סע' ב).
16. נלמד מדברי רש"י (ביצה כז ע"ב ד"ה את). וכפי שנפסק בטור ושולחן ערוך (י"ד סי' שו סע' ד, סי' שט סע' א), טעם הדבר הוא שבכך הוא מבזה את הקודשים, בין אם הוא אינו מעוניין לקבל את הבכור ובין אם הוא גורם לו מום.
17. ראה 'עמוד הימיני' (סימן ל), שדן בשאלה האם מותר בימינו להכניס בכור למקום סגור ולמנוע ממנו מזון, כדי לגרום למותו.
18. בכורות (לו ע"ב-לז ע"א), טור ושולחן ערוך (י"ד סי' שט סע' ב), במקרה זה ניתן ליהנות מבשרו, צמרו ועורו.

הלכות גידול צאן

5. מומים כגון אלו נחשבים למובהקים: שבר באחת הגפיים, עיוורון באחת העיניים, קרן שנשברה¹⁹, וכן מספר ממשלתי או משקי במרכז האוזן²⁰.
- 'כוויה' חמה או קרה שמסמנים בה את בעלי החיים אינה נחשבת למום²¹.
6. אין חובה ללכת לחכם כדי שיבדוק את המום, אלא לפי רצון הבעלים.
7. בכור שגילו פחות משנה, ניתן להמתין ולא לשוחטו עד שיגיע ל"ב חודש, וכשגילו יותר משנה, יש לשוחטו תוך שלושים יום²².
8. במקרה של הטלת מום לכתחילה, אין היתר לשחוט את הבכור, אולם אם המום נעשה שלא בכוונת מכוון מותר לשוחטו²³. על כן אם נשברה אחת הרגליים בהמלטה, או שנוצר נזק במהלך טיפול רפואי, אין הם אוסרים את הבכור, ומותר לאוכלו²⁴.
9. במקרה שהבכור נולד עם מום, יש לאוכלו בתוך שנתו הראשונה²⁵.
10. אם שחט את הבכור שלא על פי 'שלושת בני הכנסת', דהיינו על פי חכמים היודעים לומר מהו מום עובר ומהו מום שאינו עובר, בשרו אסור²⁶.
11. אין להרביע בבכור²⁷, אולם אין חיוב להפרישו מהנקבות שבעדר²⁸. הוולדות שייולדו מבכור שהרביע מאליו, מותרים בהנאה לישראל²⁹.

19. רמב"ם (הלכות בכורות פ"ג הלכה ב).
 20. שו"ע (יו"ד סי' שט סע' ב), 'בכורות שנולדו בעדר כבשים' ('באוהלה של תורה', ח"א יו"ד סי' נד), 'מום באוזן הבכור' (אמונת עתיך מס' 5, עמודים 15-21).
 21. לגבי פסול העור בבהמה הובאו במשנה בבכורות (מא ע"א) שלושה פסולים בלבד: גרב, יבלת וחזזית, וכך פסק הרמב"ם (הלכות ביאת מקדש פרק ז הלכה י), ואילו בהמשך (פרק ח הלכה טו) הביא הרמב"ם פסול בעור של כוהנים בלבד, ושם כתב את פסול הכוויה. מובן מכך שבבהמה, כוויה בעלמא אינה נחשבת למום קבוע.
 22. רמב"ם (הלכות בכורות פ"א הלכה י).
 23. רמב"ם הלכות בכורות (פרק ב הלכות ז-י), 'פתחי תשובה' (יו"ד סי' שכ ס"ק ב) בשם ה'משנה למלך' (הלכות בכורות פ"ד).
 24. בכורות (לה ע"א), שו"ע (יו"ד סי' שיג סע' ד).
 25. שולחן ערוך (יו"ד סי' שו סע' ז).
 26. כדעת רבי מאיר במשנה (בכורות כח ע"ב), ולפי טור ושולחן ערוך (יו"ד סי' שי סע' א). שלושת בני הכנסת הם "חכמים קצת ואינם בקיאים כל כך", אך יודעים לומר אלו מומים הם מומים עוברים ואלו מומים הם מומים שאינם עוברים.
 27. דהיינו, לעשות מעשה בידיים, על פי הגמרא מועד קטן (יב ע"א), ורמב"ם (מעילה א, ט).
 28. ראה מאמרו של הרב יגאל הדאיה שליט"א (אמונת עתיך 4 "הרחקת בכור מנקבות בעדר"), טעמו הוא שהאיסור הוא רק במעשה ההרבעה בידיים, ואם כן, אין חיוב הפרשה של הבכור מהנקבות.
 29. הגר"י אריאל שליט"א (אמונת עתיך 17, "בכורות שנולדו בעדר כבשים").
- טעמו הוא שהוולדות מותרים מדין "זה זה גורם", ואינם קדושים. הם אף אינם רכוש כוהן, שכן

בכור בהמה

12. אין להכניס באפן יזום בכור לדיר עם נקבות על מנת שירביען³⁰.
13. במקרה שלא ידוע אם האם המליטה כבר בעבר כיוון שנלקחה מגוי, הוולד הוא בחזקת 'ספק בכור'. מותר לבעלים לאוכלו כשייפול בו מום ואינו צריך ליתנו לכוהן, אך אם נלקחה מיהודי שומר מצוות, היא בחזקת שהמליטה, אלא אם יודיעו הבעלים הקודמים שדינה אחר³¹. אם היא נקנתה מגוי כשהיא חולבת, היא בחזקת שהמליטה, ואין לוולדותיה דין בכור.
- ט. במשק שמרביעים בו את הצאן בגיל צעיר (7-8 חודשים), מומלץ למכור את המבכירות פעמיים בשנה³². בכל מקרה של ספק האם האם המליטה בעבר, וכן לגבי מומי הבכור האם הם קבועים או עוברים, יש להתייעץ עם מורה הוראה הבקיא בעניינים אלו.

- לא מצינו שוולדות של זכר שייכים לבעל הזכר. וכן, אין בכך משום "זה וזה גורם" לכתחילה, שהרי לא התבצעה הרבעה בידיים.
30. משום שהכנסה לצורך הרבעה נחשבת לעבודה שעובדים בבכור. למרות שאין חיוב הפרשה של הבכור, אין להכניסו במכוון לצורך זה.
31. כדעת רבי עקיבא במשנה (בכורות יט ע"ב), ולפי טור ושולחן ערוך (יו"ד סי' שטז סע' א).
32. זאת משום שייתכן שתהיה המלטה בתוך השנה הראשונה לחיי המבכירה, בעיקר בשנים מעוברות, שיש בהן 13 חודשים, ייתכן שכבשה שנולדה בחודש ניסן לאחר מכירת המבכירות, תמליט בסוף אדר ב' שלאחריו (הרבעה בגיל 8 חודשים, משך ההיריון הוא כ- 5 חודשים, כך שההמלטה תתרחש בגיל 13 חודשים של המבכירה).

ד. מתנות כהונה³³

ראשית הגז

- א. נאמר בתורה (פרק יח פסוקים ג-ד) "וְזֶה יְהִי מִשְׁפֹּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעֵם... וְרֹאשִׁית גִּזְ צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ", דהיינו, חייב אדם לתת את ראשית גז צאנו לכוהן³⁴.
- ב. בימינו נוהגת מצוות ראשית הגז רק בארץ ישראל³⁵.
- ג. חיוב זה הוא הן על לויים והן על ישראל, אך כוהנים פטורים מנתינה זו³⁶.
- ד. יש לתת ראשית הגז רק מכבשים, ולא מעיזים ומבקר³⁷.
- ה. מי שיש לו חמישה כבשים, בין זכרים ובין נקבות³⁸, שלכל אחד מהם יש לפחות 242 גרם צמר, ובסך הכול 1.212 ק"ג צמר, והתחיל לגזוזם, חייב להפריש מהצמר כמות של 96 גרם צמר נקי³⁹.
- ו. חיוב זה הוא אף בבהמות של שותפים ישראלים, אלא שחייבים רק אם יש צמר

33. יש לציין כי כיום אין נתינה של מעשר בהמה משום שחכמים חששו שמא הדבר יביא לידי תקלה, ראה בגמרא (בכורות נג ע"א), רמב"ם הלכות בכורות (פ"ו הלכה ב), ובמאמרו של הרב מנשה דב הלוי רוזן, 'קול צבי', י, 'בכור ומעשר בהמה בזמן הזה', מעמ' 67. אין בכך משום ביטול מצווה, משום שחיוב המעשר הוא רק כשמעביר את העשירי תחת השבט ומונה אותו, וכאן הוא אינו מעביר את הצאן כלל, על כן אינו מתחייב.
34. להרחבת פרטי הדינים של ראשית הגז, ראה בספר 'גז צאנך' (עמ' קא-ק"ז).
35. על פי הגמרא (חולין קלו ע"ב) "נהוג עלמא כהני תלת סבי כר' אלעאי בראשית הגז דתניא רבי אלעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ". וכך פסק הרמב"ם (הלכות ביכורים פ"ה ה"א): "מצות עשה ליתן לכהן ראשית הגז... ואינה נוהגת אלא בארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית". אמנם הטור (י"ד סי' שלג) פסק: "דבר תורה ראשית הגז נוהג האידנא אפילו בחור"ל", אלא שלדעתו לא נהגו כן. בשולחן ערוך (י"ד סי' שלג סע' א) פסק המחבר: "ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ...". הרמ"א הביא את דעתו של הטור בתור 'יש אומרים': "וי"א דבר תורה ראשית הגז נוהג אפילו בח"ל, אלא שלא נהגו כן".
- כתב ביאור הגר"א (שם ס"ק א) בשם התוספות (חולין קלו ע"ב ד"ה כר"א כו') והרא"ש (חולין פרק יא סי' א) שההלכה היא כדעה הראשונה בשו"ע, וכתב שכן היא דעת כל הפוסקים.
- על כן, מכיוון שלדעת הרמב"ם, לדעת הטור בזמן הזה, לדעה הראשונה בשו"ע, וכן לדעת ביאור הגר"א וכך משמע ב'פרישה' (י"ד סי' שלג ס"ק א), בימינו יש לתת ראשית הגז רק בארץ ישראל.
36. רמב"ם הל' ביכורים פ"ה הל' א, 'ראשית הגז', (קיצורי דינים עמ' קו סע' ג).
37. שולחן ערוך (י"ד סי' שלג סע' ב).
38. כדעת בית הלל במשנה (חולין קלה ע"א), שיש צורך בחמישה כבשים.
39. על פי הגמרא (חולין קלו ע"א, קלז ע"ב), והשולחן ערוך (י"ד סי' שלג סע' ט), החובה לתת ראשית הגז היא לפי החישוב הזה: מי שיש לו 5 כבשים, כשכל אחת מהן נותנת משקל של לפחות י"ב סלעים, בסה"כ משקל ס' סלעים. כיום המשקל המקובל של סלע הוא 20.2 גרם, הן לדעת הגר"ח נאה, ראה 'שיעורי תורה' (עמ' רפו), והן לדעת החזון איש (י"ד הלכות פדיון בכור - סימן קפב אות יט, ד"ה ושמעת). שיעור זה הוא כדי מתנה, שניתן לעשות מצמר זה בגד קטן.

מתנות כהונה

כשיעור לכל אחד מהשותפים בפני עצמו. כשיש שיעור קטן יותר, אין הם חייבים כלל⁴⁰.

- ז. חיוב ההפרשה הוא רק בצמר ראוי ללבישה, אם הוא נגזז, ולא אם נתלש⁴¹.
- ח. מנהג הגר"א הוא לברך ברכות 'על הפרשת הגז' ו'שהחיינו' כשמפרישים את הצמר⁴². נוסח הברכה הוא: "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על הפרשת הגז"⁴³. אולם המנהג הרווח הוא שלא לברך⁴⁴. על כן הנוהג לברך יש לו על מי לסמוך, והנוהג שלא לברך לא הפסיד.
- ט. מלכתחילה יש להפריש את כל כמות הצמר בתחילת הגזיזה. אם לא הפריש יכול להפריש בכל שלב של הגזיזה⁴⁵.
- י. חיוב ההפרשה הוא גם כשהגזיזה מתבצעת במשך כמה שנים, ואף אם מכר את הצמר או חלק מהצאן⁴⁶.
- יא. חיוב ראשית הגז הוא אף כשלקח צאן מגוי וגזזו בעצמו, אולם אם לקח מגוי צמר גזז, אין הוא חייב להפריש ממנו⁴⁷.

זרוע לחיים וקיבה

יב. נאמר בתורה: "וְזֶה יְהִי מִשְׁפֹּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעַם זִבְחֵי הַזֶּבֶחַ אֲם שׂוֹר אֲם

40. כדעת חכמים בגמרא (חולין קלה ע"א), רמב"ם (ביכורים י, יד), ושולחן ערוך (יר"ד סי' שלג סע' י). דהיינו במקרה של שני שותפים, שיש להם לכל הפחות עשרה כבשים, לכל אחד מהם 242 גרם צמר ובסך הכל 2.424 ק"ג צמר. כשיש פחות מכך אין הם חייבים כלל, וכן על זו הדרך במספר שותפים גדול יותר.
- לגבי חיוב נתינה בבהמות של קיבוץ ראה 'ראשית הגז' (עמ' קז), שהסתפק בדבר, והוסיף שאם אחד מחברי הקיבוץ הוא כוהן אזי הוא פוטר את כל הקיבוץ מחובת הנתינה.
41. שולחן ערוך (יר"ד סי' שלג סע' ב, ד), התנאי שיהיה הצמר ראוי ללבישה נלמד מהגמרא (חולין קלז ע"א), שכבשים שצמרם קשה פטורים מראשית הגז. וכן חיוב הגזיזה, ולא התלישה נלמד מדברי חכמים (שם) "לקט קצירך- ולא לקט קיטוף".
42. 'פאת השולחן' (הלכות ארץ ישראל פרק ג סעיף כ), ולדעתו יש לברך כן משום שזו ברכה ככל ברכות המצוות.
43. ראה בספר 'גז צאנך' (עמ' עב פרק השלמות דינים מהאחרונים סע' 1, ס"ק א-ב), שהביא לשיטה זו כמה ראיות, כן כתב שלדעת רוב הראשונים נוסח הברכה הוא "על הפרשת", וראה ב'ביאור הלכה' (למוסד הלכה ברורה, פסחים ז ע"א) שביארו את השיטות השונות בנוגע לנוסח הברכה.
44. כך מובא ב'ספר ארץ ישראל' לגר"מ טיקוצ'נסקי (ח"ב סי' יב סע' ו), וראה ב'תשובות והנהגות' לגר"מ שטרנבוך (ח"ג סי' שמב) שכתב כן אף בדעת הגר"א, וכן סובר למעשה 'גז צאנך' (מתנת חלקו, בפרק השלמות דינים מהאחרונים סע' 1 ס"ק ג).
45. תוספתא (חולין פרק י הלכה ז), שולחן ערוך (יר"ד סי' שלג סע' יא).
46. תוספתא (חולין פרק י הלכה ו), שולחן ערוך (יר"ד סי' שלג סע' יב).
47. שולחן ערוך (יר"ד סי' שלג סע' ז).

הלכות גידול צאן

שֶׁהַ וְנָתַן לִפְהֶן הַזֶּרַע וְהַלְחִיִּים וְהַקֶּבֶה". על כן, השוחט בהמה חייב לתת ממנה לכוהן את הזרוע, הלחיים והקיבה⁴⁸.
יג. ניתן לתת נתינה זו גם על ידי 'מכירי כהונה'. ניתן לפנות לרבנות הראשית, למחלקת בתי המטבחים כדי לתת נתינה זו.
יד. פרטי דיני הנתינה נתבארו בשולחן ערוך, יורה דעה סימן סא.

48. כפי שנפסק בטור ושולחן ערוך (יו"ד סי' סא סע' א). ראה 'בנין אב' (חלק ג' יו"ד סי' מ), ו'אמונת עתיך' (חוב' 59, עמ' 59; 'נתינת זרוע לחיים וקיבה בימינו' לרב יעקב אפשטיין שליט"א).

הלכות גידול צאן

ה. סדרי העדיפויות בעשיית מלאכות בערב שבת⁴⁹

- א. עד זמן מנחה קטנה (כשעתיים וחצי לפני השקיעה), מותר לעשות את כל העבודות השגרתיות, אף מלאכות שאינן נחוצות לצורך השבת⁵⁰.
- ב. מאחר זמן מנחה קטנה, עד הזמן שבו יספיקו בעל הדיר או בעל המלאכה לחזור

49. הדרכה מעשית - ראה בנספח א עמ' 48.

זמני השקיעה משתנים מיום ואף מאזור לאזור בארץ, זמנים אלו מתפרסמים בלוחות השנה השונים וכן ניתן למוצאם באתרים באינטרנט, דוגמת אתר 'שיבה'.

50. על פי המשנה (פסחים נ ע"א): "מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין", והגמרא (במקום): "מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם. התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא, הכא מחצות. אי נמי, התם סימן ברכה הוא דלא חזי אבל שמותי לא משמתינן ליה, הכא שמותי נמי משמתינן ליה". לפי שני תירווציה של הגמרא, לאחר זמן המנחה אין לעשות מלאכות. 'שבולי הלקט' (סי' נו) בשם רבנו תם, מבאר טעמו של איסור זה: "משום כבוד שבת ויום טוב שמוסיפין מחול על הקודש".

הראשונים נחלקו בשאלה מהו זמן המנחה שבו עסקה הגמרא, האם מדובר במנחה גדולה או במנחה קטנה: לדעת רש"י (פסחים נ ע"ב) זמן המנחה הוא זמן מנחה קטנה: מתשע שעות ומחצה. וכן נוקטים: כל בו (סי' נח), ריטב"א (פסחים נ ע"ב), מאירי (פסחים נ ע"ב) לדעת 'רוב מפרשים', וכן משמע ממהרי"ץ גיאת (הל' קידוש סי' טז), מגן אברהם (סי' רנא ס"ק ד), ערוה"ש (או"ח סי' רנא ס"א).

אולם לדעת ר"ח (פסחים נ ע"ב), תוספות רי"ד (פסחים נ ע"ב), מאירי (פסחים נ ע"ב) לדעת 'קצת מפרשים', מרדכי (פסחים סי' תרג) בשם המהר"ם, מהר"ם חלאווה (פסחים נ ע"ב), תשב"ץ (סי' צ), אבודרהם (ד"ה מעריב של שבת), והטור (סי' רנא), המנחה שעסקה בה הגמרא היא מחצות ואילך, דהיינו מנחה גדולה, וכתב הלבוש (או"ח סי' רנא ס"א) שיש להחמיר לכתחילה כדעה זו. בשולחן ערוך (או"ח סי' רנא) נפסק: "העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה, יש מפרשים מנחה גדולה, ויש מפרשים מנחה קטנה". שו"ת שואל ונשאל (ח"ה סי' לא) ביאר בדבריו שיש להקל כדעה השנייה, משום שכשהמחבר מביא שתי דעות בשם 'יש אומרים', כוונתו למעשה היא להכריע כדעה האחרונה. וכן כתבו הט"ז, שולחן ערוך הרב והמשנה ברורה (סי' רנא) שבמקרה זה הסומך על המקלים לא הפסיד, אם כן למעשה, אין לעשות מלאכות מזמן מנחה קטנה.

נחלקו הראשונים האם איסור זה הוא מדרבנן, או שמא מנהג הוא; הרמב"ם (הל' יום טוב פ"ח הי"ז) סובר שזהו איסור, וכן מובן משו"ת הרשב"א (ח"ה סי' לה), סמ"ג (ל"ת עה), מאירי (פסחים נ ע"ב ד"ה תענית), באה"ל (סי' רנא ד"ה העושה).

אולם לדעת הריב"ש אין זה איסור (סי' מד): "אין עקרו אסור גמור, לא מן התורה, ולא מדברי חכמינו ז"ל, אלא שחכמים אמרו שהעושה כן, אינו רואה סימן ברכה", וכן סוברים המהר"ם חלאווה (פסחים נ ע"ב) והט"ז (סי' רנא ס"ק א).

אם כן, מכיוון שדעת הרמב"ם, הרשב"א והסמ"ג, וכן דייק באה"ל בדעת השר"ע, שמדובר באיסור, איסור העבודה לאחר מנחה הוא מדרבנן.

הלכות גידול צאן

לביתם לפני שבת, מותר לעשות את כל הפעולות הנדרשות לצורך פעולתו התקינה של הדיר בשבת, וכן טיפולים רפואיים דחופים, שאינם סובלים דיחוי למוצאי שבת. יש לדאוג שבעל המלאכה יחזור לביתו לפני שבת⁵¹.
ג. במקרים שבהם פועל מחויב לבעל הבית, הוא יכול לעבוד אצלו עד זמן שיספיק לו

51. לכאורה ישנה סתירה בין ההלכה המובאת לעיל, שאין לעשות מלאכה לאחר זמן המנחה, לדין עבודת פועל אצל בעל הבית, כפי שמובא בגמרא (ב"מ פג ע"א): "אמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית".

רש"י ביאר במקום, שכשהוא נכנס לעיר לאחר העבודה הוא צריך לצאת לאחר צאת הכוכבים, אך ביציאתו למלאכתו בבוקר אינו צריך להקדים, אלא יוצא לעבודתו מביתו עם הנץ החמה (ולא לפני כן). דין זה הובא גם בירושלמי (ב"מ פ"ז ה"א): "תנאי בית דין הוא שתהא השכמה של פועלין והערבה של בעל הבית... ערבית בין השכמה בין הערבה משל בעל הבית עד איכן עד כדי למלאות לו חבית מים ולצלוח לו דגה ולהדליק לו נר". הפנ"מ במקום מבאר את הירושלמי כביאור רש"י בב"מ.

נראה לומר שהמשמעות של שלושת הדברים האלו היא שצריך שיהיה לו זמן להכנות המינימליות של שבת: הכנת משקים, מזון בסיסי וזמן מספיק להדלקת נרות לפני השקיעה.

כביאורו של רש"י מבארים: רשב"א (ב"מ פג ע"ב) בביאורו השני, הגהות אשרי (ב"מ פ"ז סי' א), טור (ח"מ סי' שלא), ב"י (ח"מ סי' שלא), רמ"א (ח"מ סי' שלא סע' א). וכן ביארו הב"ח (ח"מ סי' שלא), ושו"ת 'שיבת ציון' (סי' ס) שיום זה נחשב ליום שלם גם לעניין שכרם.

אם כן, במקרה שבו הפועל מחויב לבעל הבית, מוטל עליו לעבוד גם לאחר זמן מנחה קטנה. עיקרון זה מובא גם בגמרא (שבת לה ע"ב) שהיו נוהגים לתקוע שש תקיעות בערב שבת, שמטרתן הייתה להכין את העם לקראת השבת. הצורך בשש תקיעות נפרדות הוא משום שאין צורך שביטול מלאכה יהיה בו זמנית לכל העם. התקיעה האחרונה הייתה בזמן שהיה בו די כדי לצלות דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור.

מסוגיות אלו מובן שנעשו מלאכות בעיר גם בזמנים שהם לאחר זמן מנחה קטנה, כפי שכתבו המגן אברהם (סי' רנו ס"ק א) והמשנה ברורה (סי' רנא ס"ק א).

הר"ח (פסחים נ ע"ב) מבאר שישנם שהתירו להם עשיית מלאכה, ועל כן אם הם עושים מלאכה אין משמתיים אותם: "העושה מלאכה מחצות ולמעלה זולתי שהתירו להם חכמים משמתינן ליה".

הראב"ה (פסחים סי' תצה ד"ה פרק רביעי) מחלק בין מלאכה שמטרתה היא להשתכר, והיא אסורה, למלאכה שהיא לצורך השבת, והיא מותרת. כחילוק זה סוברים: רבנו ירוחם (נתיב יב ח"א דף סו טור ג), רא"ש (פסחים פ"ד סי' א), אבודרהם (מעריב של שבת ד"ה העושה מלאכה), טור ושולחן ערוך (סי' רנא סע' ב), ב"י (סי' רנא) בשם 'הגהות מיימוניות' (פ"ח הלכות יו"ט אות ע), לבוש (סי' רנא סע' א), ערוה"ש (סי' רנא סע' ג), משנה ברורה (שם ס"ק ה); ולדעת הרמ"א (שם) היתר זה הוא אף לגבי צורכי חברו, וכך נוקט המגן אברהם (סי' רנא ס"ק ה).

היתרים נוספים מובאים ב'אור זרוע' (ח"ב הלכות ערב שבת סי' יג), ריקאנטי (סי' פז בשם ריא"ז), רמ"א (סי' רנא סע' א), לבוש (סי' רנא סע' א), שולחן ערוך הרב (או"ח סי' רנא סע' ג) וערוה"ש (או"ח סי' רנא סע' ג, ד), ביאור הלכה, מגן אברהם (סי' רנא ס"ק ד).

אם כן נראה שאיסור המלאכה לאחר זמן מנחה, הוא בנוגע למלאכות שאין בהן צורך לאותה שבת, וכן גם עשייה עבור חברו בשכר נאסרה, אך מלאכות שנצרכות לצורך השבת, מותרות אף לאחר זמן מנחה קטנה.

סדרי העדיפויות בעשיית מלאכות בערב שבת

- כדי לחזור לביתו ולהכין צרכי שבת מינימליים.
- ד. אם יש חשש שלא תהיה אפשרות לסיים את המלאכה לפני שבת, יש להזמין בעל מלאכה גוי מלכתחילה.
- ה. אם ישנה תקלה משמעותית הגורמת לכך שאין אפשרות לחלוב את הצאן, מותר להזמין את בעל המלאכה, בתנאי שמציעים לו שיישאר בבית המזמין תמורת תשלום הגון, ויש להכין לו מקום לשהות בו. במקרה שאפשרות כזו אינה מעשית, אין להזמין בעל מלאכה, גם אם משמעות הדבר היא שלא יהיה ניתן לחלוב את הצאן בשבת⁵².
- ו. אין לבצע פעולות השראת המלטה בערב שבת, אם פעולה זו תגרום להמלטה בשבת⁵³.

52. במקרה זה יש לדון בגדרי איסור 'לפני עיוור'. נאמר בתורה (ויקרא יט פסוק יד): "לא תקלל חרש ולפני עיוור לא תתן מכשול". דרשה על כך הגמרא (פסחים כב ע"ב): "רבי נתן אומר מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח תלמוד לומר ולפני עור לא תתן מכשול". דהיינו אסור לאדם לגרום לאדם אחר לעשות מעשה האסור לו, על אף שהאדם שגרם את המעשה אינו עובר בעצמו על אותו איסור.

ברמ"א (יו"ד סי' קנא) הובאו שתי דעות, האם במקרה שאין ודאות שיגרום לעשיית איסור, מחויב ב'לפני עיוור'. הדעה הראשונה סוברת שעוברים על 'לפני עיוור' רק כשישנה ודאות שיעבור על האיסור, ואילו הדעה השנייה סוברת שגם אם אין ודאות אלא רק חשש, יש להחמיר בדבר. בעל נפש ראוי שיחמיר בדבר, אך לכתחילה ניתן להקל כדעה הראשונה.

אם כן במקרה שיש ודאות שבעל המלאכה יאלץ לחלל את השבת בגלל הזמנתו, אין להזמין. גם אם הוא יגיע למשק ויבצע את הטיפול לפני שבת, אך יאלץ לחזור לביתו בשבת, יש בכך משום איסור 'לפני עיוור'.

כמו כן, מצאנו באחרונים שבמקרה שאין ודאות מוחלטת שייגרם חילול שבת בשל הזמנתו, מותר להזמין מי שמחלל שבת, כפי שמצאנו באג"מ (או"ח ח"א סימן צט) שמותר להודיע שיש תפילה, גם למתפללים שיש חשש שיבואו ברכב בשבת, האיסור הוא רק אם ישנה ודאות שהם יחללו בשבת.

וכן כותב הגר"י אריאל ('באוהלה של תורה' ח"ה סי' כב), שניתן להזמין אורחים לליל שבת ולהציע להם להישאר, אם יסרבו ויחליטו לחזור בשבת אין בכך משום לפני עיוור.

שאלתי את הגר"י אריאל כיצד יש לנהוג אם ביום ו' שיש תקלה טכנית שבשלה לא תהיה אפשרות לחלוב את הכבשים, ואמנם יש אפשרות לבעל מלאכה לתקן את הדרוש תיקון עד כניסת השבת, אלא שהוא לא יספיק לשוב לביתו לפני כניסת השבת. האם במקרה זה יש להתנות עימו שיישאר? תשובתו היא: "הפתרון המומלץ הוא הזמנת טכנאי גוי, בהעדר גוי, אם אין ברירה אחרת, יש להזמין טכנאי יהודי ולהציע לו להישאר (תמורת תשלום הגון על כך שייאלץ להישאר בשבת!), בתנאי שאכן יש אפשרות מעשית להלינו במקום בשבת.

53. פעולה זו נעשית רק על ידי וטרינר, היא נצרכת בשל מספר סיבות; הן בשל מחלות ופגיעות שונות והן בשל הצורך להיות נוכחים בהמלטה. פעולה זו מכוונת את ההמלטות ליום מסוים ואף לשעות מוגדרות, ראה 'השראת המלטה בצאן', מאת ד"ר שמוליק זמיר.

מכיוון שישנן המלטות הדורשות התערבות של הנוקד, אין לגרום לו לעשות מלאכות בשבת. על פי הגמרא (שבת יז ע"ב- יט ע"א), שהתירו בית הלל לעשות מלאכה בערב שבת שתמשך בשבת,

ו. חליבה בשבת

- א. חליבות של בהמה דקה ובהמה גסה בשבת אסורות מן התורה⁵⁴.
- ב. מותר לכנס את הצאן לחליבה, וכן מותר לעשות כן אף במבכירה לאחר המלטה, שיש קושי לתופסה, אולם אין לטלטלה בידים⁵⁵.
- ג. ביום טוב ניתן לחלוב צאן בידים, רק אם החליבה מתבצעת לתוך אוכל, והחלב מתערב היטב בתוך האוכל⁵⁶.

מכיוון שאינו עושה עוד מלאכה, אך אם פעולה זו תגרום למלאכה בשבת אין לעשותה אף בערב שבת. וכך פסק השולחן ערוך (או"ח סי' רנב סע' א). וכן על אף שמותר לסייע לבהמה בהמלטה, כפי שיבואר להלן, זאת רק במקרה שההמלטה כבר התחילה, אך אין לגרום להמלטה שתתרחש. בגמרא (שבת צה ע"א) נאמר שהחולב בהמה בשבת חייב משום מפרק, נחלקו הראשונים בשאלה מהו אם המלאכה של איסור זה; ראה רש"י (שבת צה ע"א ד"ה מפרק), תוספות (שם, ד"ה החולב), רמב"ן (שם, ד"ה חולב), מאירי (שבת צה ע"א) ורשב"א (שבת צה ע"א).

מובן שעל אף שנחלקו הראשונים מהו אם האיסור, מכל מקום, לדעת רוב הראשונים, איסור החליבה הוא מן התורה, כלשונו של מרן הרב קוק זצ"ל ('אורח משפט' או"ח סימן סד): "ההוראה המקובלת בישראל מאז, שהחולב הוא מחלל שבת במלאכה דאורייתא, שחייבים עליה חטאת בשוגג, וקרת וסקילה במזיד".

יש לציין שבשולחן ערוך נזכר איסור החליבה בקשר לאמירה לגוי (סי' שה סע' כ), בקשר ליניקת חלב על ידי חולה (סי' שכח סע' לג), וכן בקשר לחליבה לתוך אוכל ביו"ט (סי' תקה סע' א) ולא נזכר במפורש שאין לחלוב בשבת.

וזאת על אף שהיא איננה מורגלת בחליבה. מותר, מכיוון שמטרת הבאתה לחליבה היא למנוע שני אופנים של צער: א. מניעת הצער של הבהמה עצמה מגודש החלב שבעטין. ב. הוולד זקוק לקולסטרום. לגבי נחיצותו של הקולסטרום ראה לקמן הערה 72.

כמו כן, אין בהכנסתה למכון החליבה משום צידה, על אף שלעיתים היא איננה נכנסת מרצונה. מכיוון שהיא איננה יכולה לצאת מהחצר הגדולה, היא מוגדרת כמחוסרת צידה מעיקרה, ראה 'שמירת שבת כהלכתה' (פכ"ז סע' לד).

אולם יחד עם זאת אין לטלטלה, מכיוון שהיא מוקצה, ראה שולחן ערוך (או"ח סי' שח סע' לט), 'שמירת שבת כהלכתה' (פ"כ סע' מ).

56. חליבה לתוך אוכל:

לדעת הריב"ש (סי' קכא) והרשב"ש (סימן תרד), חליבה לתוך אוכל מותרת רק אם שמים כמות רבה של אוכל, אם שמים רק מעט אוכל, יש בכך משום חשש איסור תורה.

לדעת מרן הרב קוק זצ"ל ('אורח משפט' סי' סד), אין להתיר חליבה לתוך אוכל מכיוון שהדבר מביא לידי תקלה, אם כמות האוכל אינה רבה.

מסקנת הרב ישראלי ('עמוד הימיני', חליבה לאוכלין בשבת, סימן כד) היא שמותר לחלוב בשבת לתוך אוכל שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי בישולו, ועל ידי כך אף החלב לא יהיה ראוי לאכילה אלא על ידי בישולו או סינונו. בסוף שו"ת 'הר צבי' (או"ח א בהוספות) מובא משמו של הגרצ"פ פרנק שאסר חליבה לתוך צבע.

שו"ת 'אחיעזר' (ח"ג סי' לד) נקט שחליבה לתוך אוכל בעייתית. מעבר לכך שמדובר באיסור דרבנן שכמות האוכל שניתנת היא קטנה, וכך מגיעים לאיסור דאורייתא, גם כוונתו בחליבה זו היא

חליבה בשבת

ד. סדרי העדיפויות לחליבה בשבת:

1. במשק שחולבים בו את הצאן חליבה אחת ביום, יש לחלוב ביום שישי, סמוך ככל האפשר לשבת, ואת החליבה הבאה יש לחלוב במוצאי השבת⁵⁷.
 2. במשק שהחליבה מתבצעת בו בידיים בלבד, והחליבה מתבצעת פעמיים ביום ולכן יש הכרח לחלוב בשבת, יש לחלוב את החלב 'לאיבוד', בשל צער הבהמה, דהיינו לשופכו על האדמה⁵⁸.
 3. במשק שהחליבה בו מתבצעת על ידי מכונות חליבה, יש לסדר התקן 'גרמא'⁵⁹.
 4. במקרה שאין אפשרות להתקין התקן 'גרמא', מותר לומר לגוי לחלוב בשבת⁶⁰. אם אין גוי ואין התקן 'גרמא', יש לחלוב לאיבוד.
 5. בכל מקרה אין לדלג על חליבה⁶¹.
- ה. פעולות הקשורות להפעלת התקניה של מכונת החליבה:
- מכיוון שרבים הם סוגי מכונות החליבה, נכתוב כאן רק את העקרונות הכלליים בקשר להפעלת המכונה בשבת, ויש לבחון כל משק לגופו, מהם הצרכים בו:

- למשקה ולא לאוכל. הוא כותב כן אף בדעת 'משכנות יעקב' (או"ח ס' קב), שכתב ש'צריך עיון' להקל גם ביום טוב.
- עם זאת, לדעתו, במקומות שאין בהם אפשרות להשיג נוכרי שיחלוב, בשעת דחק גדול, ניתן להתיר לחלוב על ידי קטנים אחרים לתוך האוכל, או לחלוב על גבי הקרקע.
- על כן מומלץ להעריך מראש מהי כמות החלב הצפויה שתחלב, ולהכין אוכל בכמות מתאימה.
57. באופן זה אין כל חילול שבת, ואף אין סבל משמעותי לצאן. על פי התייעצותנו עם ד"ר קניגסוולד, דחייה של זמן קצר בחליבה אינה גורמת לנזק או לצער משמעותיים לצאן.
58. דהיינו, לחלוב את החלב על הקרקע ולא לתוך כלי, זאת מכיוון שמחד גיסא איסור החליבה הוא מן התורה, ומאידך גיסא אף איסור צער בעלי חיים הוא מן התורה. מותר לחלוב את הבהמה באופן שאין הנאה מהחלב, וכך החליבה היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, אלא לצורך מניעת הצער.
- אמנם יש שהתירו במקום הדחק לחלוב אף בשבת לתוך אוכל, ראה 'עמוד הימיני' (ס' כד), לדעתו יש לחלוב לתוך אוכל שראוי לאכילה רק על ידי בישול, וכך החלב יהיה ראוי לשימוש רק על ידי בישול או סינון.
59. זאת משום שעשיית מלאכות על ידי 'גרמא' עדיפה על עשיית מלאכות הכרוכות באמירה לנוכרי, כפי שנכתוב להלן בפרק 'העדיפות בעשיית מלאכות בשבת'. מכון 'צומת' עוסק בהרכבת התקנים כאלו במשקים השונים ובמכונות החליבה השונות, ניתן לפנות אליהם על מנת לסדר התקן 'גרמא'.
60. ראה בפרק 'עדיפות הלכתית לעשיית מלאכות בשבת'.
61. זאת גם במקרים שבהם כמות החלב היא קטנה בכל חליבה. דילוג על חליבה גורם לכאבים חזקים בעטין, וזהו זרז משמעותי לדלקות עטין למיניהן.

הלכות גידול צאן

1. גם במשקים שיש בהם גוי שחולב, יש להפעיל את מכונת החליבה על ידי שעון שבת, שכוון מערב שבת⁶².
2. מותר להחזיר למקומם צינורות ואקום שהשתחררו⁶³.
3. אין להפעיל את מערכת השטיפה הכללית שבסוף החליבה, אולם ניתן להזרים מים לתוך המכונה⁶⁴.

62. זאת משום שעשיית מלאכות על ידי 'גרמא' עדיפה על עשיית מלאכות הכרוכות באמירה לנכרי, כפי שנכתוב להלן בפרק 'העדיפות בעשיית מלאכות בשבת' עמ' 39. לגבי עריכת שינויים בשעון השבת בשבת, ראה 'שמירת שבת כהלכתה' (חלק א פרק יג סעיפים כג-ל).
63. 'מראש צורים', תיקוני כלי במכוני חליבה, עמ' שמה.
64. זאת משום שמערכות השטיפה הן חשמליות, ונדרשת בעבורן הפעלה חשמלית מיוחדת- וזו אסורה בשבת.

ז. המלטה בשבת

הקדמה⁶⁵:

א. שלבי ההמלטה:

1. 8-12 שעות לפני ההמלטה מזהים התנהגות שבה הממליטה מתכוננת להמלטה.
2. ההמלטה בפועל אורכת כשעתיים, וההפרש בין לידת ולד ללידת אחיו הוא כ- 20 דקות (ישנם זנים שבהם כל המלטה היא מרובת ולדות).
- ב. ההתערבות הנדרשת:
 1. חשוב לקיים תצפית קבועה על כל הדיר בעונת ההמלטות. (לישון בדיר).
 2. אם לאחר רבע שעה מתחילת ההמלטה בפועל, אין שינוי חיצוני (אין מזהים "בלון" או רגליים), יש להכניס את היד לרחם הממליטה כדי לבדוק שהמצג תקין.
 3. לעיתים צריך לסדר את הוולד עם היד ולהוציאו, פעולות אלו מונעות הן תמותת ולדות והן מחלות בעתיד לממליטה.

הנחיות הלכתיות:

- א. בשלב הראשון של ההמלטה בפועל, אין לעשות כל פעולה לצורך הממליטה⁶⁶.
- ב. לאחר רבע שעה מתחילת ההמלטה, אם ההמלטה אינה מתקדמת, וכן אם מזהים סיכון בה (אם יוצאת רגל אחת בלבד, או 'מצג עכוז'):
 1. מותר לסייע לממליטה לסיים את ההמלטה.
 2. מותר למשוך את הוולד מהרחם, לאחר שהוא התחיל לצאת⁶⁷.

65. הקדמה זו מבוססת על הרצאה של ד"ר גבי קניגסוולד ועל שיחה עם ד"ר שמוליק זמיר.

66. משום שבשלב זה אין חשש לצער בעלי חיים, ולא נשקפת סכנה לאם או לוולד, וכן, יש להגדיר פעולה זו כפעולת יילוד ולא כפעולת סיעוד, כפי שיבואר להלן.

67. בגמרא שבת (קכח ע"ב) נאמר: "אין מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין". מהגמרא מובן שפעולת היילוד האסורה היא לפני השלב שבו התחיל הוולד לצאת, ומשמע שמדובר אף בשלב שבו הבהמה לא התחילה בתהליך ההמלטה. משום שפעולות הסיעוד שהגמרא דנה בהן הן פעולות כדחיקת הוולד מהבטן על ידי נגיעה בבהמה, וטלטולו שלא ייפול לארץ, מובן שהדין בפעולות אלו הוא לאחר שהבהמה כבר החלה בתהליך ההמלטה.

הראשונים דנו בסוגיה זו מדוע אסור ליילד ביום טוב:

לדעת רש"י, איסור היילוד הוא מדרבנן, משום טרחה יתרה, וכן כתב המאירי (שם). לדעת הרשב"א (שם) איסור היילוד הוא מן התורה. הריטב"א (שם) מביא שתי אפשרויות: (א) מדובר באיסור דרבנן - משום שבות, (ב) בשם 'ש מפרשים', מדובר באיסור תורה של מתקן, וחייב משום מכה בפטיש.

הלכות גידול צאן

3. לכתחילה, עדיף לעשות כן על ידי גוי, ואם אין גוי מותר לעשות כן על ידי ישראל⁶⁸.
- ג. לאחר ההמלטה, אם יש חשש סביר שמא ישנם ולדות נוספים (בעיקר בזנים כגון 'אסף', שרובן המכריע של ההמלטות הן מרובות ולדות, ובינתיים יצא רק ولد אחד) מותר לבדוק בדיקה פנימית ביד, האם ישנם ולדות נוספים, וכן במישוש חיצוני.
- ד. אין לבצע פעולות רישום וסימון של הוולדות⁶⁹.
- לגבי אופן הטיפול בוולדות, ראה להלן.

מחלוקת נוספת היא מה הדין בשבת: לדעת ר"ח והמאירי (שם) דברי המשנה נסובים גם על שבת. הרא"ש (שבת פרק יח סי' ד) מביא את דעת ר"י שהסתפק בכך. הטור (או"ח סימן שלב) מביא את המשנה בקשר לשבת. ראה ב"י, שהקשה על דבריו, וב"ח וחידושי מהר"ח, שיישבו את דבריו; ראה ט"ז (סי' שלב ס"ק א), שסובר שישנה טעות סופר ברא"ש.

השולחן ערוך (סי' שלב סע' א): נוקט בסתמא שאין מיילדין את הבהמה בשבת, ולא מזכיר את עניין הסיעוד, וכתבו המג"א והבאה"ט במקום, שאף פעולת הסיעוד אסורה בשבת.

ה'לבוש' נוקט שאין מיילדין הבהמה בשבת, רק במקרה שאין סכנה לממליטה או לוולד. וכן כתב להקל כדבריו הפמ"ג. למעשה נכתב בבאה"ל (סי' שלב, ד"ה אין מילדין): "ואם היא מבכרת ויש לחוש שמא תמות הבהמה מסתפק הפמ"ג ע"ש וע"י אינו יהודי בודאי יש להקל".

וכתב חזו"א (או"ח סי' נט סע' ה): "כן יש להקל בהוצאת ולד הבהמה במקום חשש סכנה לולד או לאם, כיון דלדעת רש"י ותוס' אינו אלא מדרבנן אחר שנתעורר הולד לצאת, וזו גם דעת הרמב"ם, ואף שדעת רשב"א וריטב"א שבת שם שהוא דאורייתא יש לסמוך על דעת הר"מ, רש"י ותוספות".

וראה בהרחבה במאמרו של הרב מאיר שלזינגר, 'המלטה בשבת', (המעין, תשרי תשכד כרך ד' גליון א עמ' 18-22), ובספר 'מראש צורים' (סי' מח, 'המלטה בשבת', עמ' שמח-שסד).

68. ב'כף החיים' (סי' שלב) נכתב: "אין מילדין ואם היא מבכרת שיש חשש סכנה או אפילו אינה מבכרת שלפעמים ימצא שילידתה קשה ויש חשש סכנה יש להתיר ע"י עכו"מ משום דיש לחוש למ"ד יש בלידה איסור תורה אבל ע"י עכו"מ שרי".

69. משום שבפעולות אלו יש משום איסורי תורה - כותב, קושר, חובל (במקרה של הטבעת מספר באוזן), וכן אין בהם משום מניעת צער בעל חיים.

ח. טיפול בוולדות בשבת

- א. ולד שיש חשש שמא הוא ייפגע באזור הממליטות, מותר להוציאו לכלוב, אף אם הדבר כרוך בטלטול⁷⁰.
- ב. מותר לחטא ביד את טבור הוולדות לאחר ההמלטה⁷¹.
- ג. מותר להגמיא ולדות לאחר ההמלטה, בחלב שנחלב בהיתר או בקולסטרום מוכן, גם אם הדבר כרוך בטלטול הוולד⁷².

70. על פי העיקרון שמותר לטלטל בעלי חיים במקרה שיש בו צער בעלי חיים, ראה בפרק 'טלטול ונגיעה בבעלי חיים' עמ' 32. וכן על פי העיקרון שיש לחוש לנזק שישנה סבירות רבה לכך שהוא יתרחש, מדין צער בעלי חיים; כדעת הרב צבי פסח פרנק, ראה בפרק 'צער בעלי חיים' עמ' 11.
71. צורך רפואי: "סמוך ככל האפשר להמלטה יש לטבול את כל חבל הטבור עד קיר הגוף של הוולד ביד, למשך 20-30 שניות, ורק לאחר מכן להניח את הוולד על רצפת הדי. לטבילה סמוך ככל האפשר להמלטה ולביצועה הנכון יש חשיבות רבה ביותר לבריאותו של הוולד הנולד ולהישרדותו" (יש בטבור כלי דם שפתוחים לאחר ההמלטה, ודרכם יכולים להיכנס פתוגנים רבים). (מתוך 'טבילת טבורים ביד אחרי ההמלטה בגדיים וטלאים', מאת ד"ר שמוליק זמיר).
- כפי שכתבנו בפרק 'צער בעלי חיים', פעולה שמטרתה היא מניעת צער מותר, ואף צער בעתיד מוגדר צער. סיכה שמטרתה מניעת צער לבהמה מותרת, כמובא בגמרא (שבת נג ע"ב): "תא שמע סכין ומפרכסין לאדם ואין סכין ומפרכסין לבהמה, מאי לאו דאיכא מכה ומשום צער לא דגמר מכה ומשום תענוג".
- נראה שיד נזולי דומה בזה לסיכת שמן, שאין לחשוש בו משום מפרח, ואם כן אין בו משום איסור תורה או איסור דרבנן, אלא ייתכן שצריך לחשוש משום גזרת 'שחיקת סממנים', ובבהמה לא נגזרה גזרה זו.
- כמו כן, מכיוון שאין צורך בצביעה עצמה, אלא צביעה זו היא תוצאת לוואי של החיטוי, אין בה איסור, כפי שנלמד מהירושלמי שבת (פ"ז ה"ב): "הצובעו- מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בבהמה בעורות אלים מאדמים", וביאר הפנ"מ במקום, שכדי לקבל עורות אדומים היו מכים את האיילים בעזרת מקלות, ועל ידי מכות אלו הם היו נפצעים וכך העורות היו נצבעים בצבע אדום. אם כן, ניתן להבין שהצביעה שנאסרה מהתורה היא צביעה שמטרתה הייתה הצביעה עצמה. לגבי קיומה של הצביעה, בגמרא (שבת קב ע"ב) נאמר: "כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב", ומובן מכך שמלאכה שאינה מתקיימת, אין מתחייבים עליה. וכן פסק הרמב"ם (שבת פ"ט ה"ג): "ואין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחשת וצבעו פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום, וכל שאין מלאכתו מתקיימת בשבת פטור".
- ב'חיי אדם' (כלל כד סע' א) הובאו דעות הרמב"ם והסמ"ג, לגבי צביעה שאינה מתקיימת: "צובע בצבע המתקיים חייב אבל צבע שאינו מתקיים כלל שאינה מעבירו לשעתו אין זה צובע כך כתב הרמב"ם, ולסמ"ג חייב כיון שרצונו בזה שיתקיים לפי שעה". גם לסמ"ג, האוסר צביעה שאינה מתקיימת, ישנו תנאים נוספים שצריכים להתקיים, והם שיהיה לו צורך בצביעה זו, ושצביעה זו תתקיים באותו זמן נתון.
- אם כן מכיוון שמטרת הפעולה היא מניעת צער, אין בה משום 'שחיקת סממנים' וצביעה זו אינה מתקיימת מותר לחטא את הטבור בשבת.
72. הגמעת ולדות: "אחת מהפעולות החשובות שהטלה יעשה במשך חייו אם לא החשובה שבהן, היא

הלכות גידול צאן

ד. במקרה שבו הממליטה דוחה את הוולד ויש צורך לוולד לינוק, סדר העדיפויות לעשיית המלאכות עבורו הוא כדלהלן⁷³:

1. יש לדאוג לכך שיהיה מאוחסן באופן קבוע בהקפאה קולסטרום שניתן להפשירו ולתת לוולד, או תחליפים סינטטיים לקולסטרום⁷⁴.
2. אם אין בנמצא קולסטרום מאוחסן, מותר לעשות פעולות שמקרבות את הוולד לאם, כגון תפיסה של הממליטה, הרמת הוולד לעברה ותפיסת הפטמה ביד כדי להכניסה לפה הוולד.
3. אם יש במשק עובד גוי מותר לומר לו שיעשה את הפעולות הדרושות כדי שהוולד יינק, ואף מותר לומר לו לחלוב את הממליטה כדי לתת לוולד חלב.
4. אם לאחר פעולות אלו עדיין אין הוולד יונק, ויש עוד יותר מ- 6 שעות עד לצאת השבת (ליל שבת או בוקר שבת), מותרת חליבה לתוך אוכל ממשי, אך אסורה חליבה לתוך בקבוק, גם אם משמעות הדבר היא שייגרם לוולד נזק בלתי הפיך.

היניקה של הקולסטרום סמוך ככל האפשר להמלטה" מתוך: 'קולסטרום - מה עושים כשחסר', מאת ד"ר שמוליק זמיר.

חייבים לתת קולסטרום ראשון תוך 4 שעות מההמלטה, משום שעד 4 שעות הספיגה היא של 85% ואחר כך הספיגה יורדת.

על פי הגמרא (שבת קנה ע"ב), שאומרת שמותר להלעיט את העגלים, פעולה זו היא האכלה למקום שהם יכולים להחזיר בו, ומכיוון שגם כשמאכילים בבקבוק הוולדות יכולים להוציא את החלב, פעולה זו מותרת. שולחן ערוך (או"ח סי' שכד סע' ט). וראה בשו"ת הרמ"א (סי' עט), מגן אברהם (סי' שה ס"ק יב), ובמשנה ברורה (סי' שה ס"ק עא) שהתירו לומר לעכו"ם להמרות האווזות פעם אחת ביום משום צער ב"ח דאין יכולים לאכול (ומשמע שם דאי ליכא עכו"ם שרי ע"י ישראל משום צער ב"ח וטוב לעשות ע"י קטן).

73. נקודת המוצא בדיון היא שטלה שאינו שותה מצטער מכך, ולכן יש ודאות שייגרם צער בעלי חיים, וכן החלב הראשון צריך להיות קולסטרום דווקא, ולא חלב רגיל.

אם כן, מכיוון שהדבר נחוץ באופן קבוע, בייחוד בהמלטות מרובות וולדות, שבהן אין די בחלב של האם כדי לספק את הצורך של כל הוולדות באופן מספק, יש לדאוג להכנת 'בנק קולסטרום', בהתייעצות עם וטרינר.

חליבה בשבת אסורה מן התורה. עם זאת ישנם מקרים שבהם הותרה חליבה לתוך אוכל, ראה למשל 'עמוד הימיני' (סימן כד), עם זאת, יש להיזהר משימוש בהיתר זה, משום שקמו עליו עוררים רבים, כפי שכתב מרן הרב קוק זצ"ל ב'אורח משפט' (סי' סד), וכפי שראינו לעיל הע' 56. סדר הפעולות הוא: 'הקל הקל תחילה'.

74. הערה מקצועית: במשקים שבהם הדבר ניתן, אך ורק בהתייעצות עם וטרינר, ניתן להזריק לשריר הכבשה הממליטה (רצוי המלטה שנייה ומעלה) את ההורמון אוקסיטוצין, על מנת להגביר את כמות הקולסטרום עד לפי-6 מהכמות הרגילה. את מנות הקולסטרום האלו ניתן להקפא ולהשתמש בהן בעת הצורך.

טיפול בוולדות בשבת

ה. אין לשקול ואין לרשום את משקל הוולדות.

מינקת

- ו. אין לבצע כל פעולה חשמלית הקשורה להפעלת המינקת, בין אם מדובר בהכנסתה לעבודה, ובין אם מדובר בכיולה ובחיבור הקולר לוולד.
- ז. יש לדאוג בערב שבת שתהיה מספיק אבקת חלב לכל השבת במכל המתאים, ושלא תהיה בעיה בחיבורי המים⁷⁵.
- ח. במקרה שנגמרה אבקת החלב, יש לבחון מראש כיצד המינקת פועלת, ורק אם אין הוספת האבקה גורמת לפעולה חשמלית כלשהיא, מותר למלא את המכל מחדש.
- ט. מותר למלא אבקת חלב במינקת דלי.

טיפול פוריות

- י. אין לבצע בשבת כל פעולה הקשורה באופן זה או אחר לפוריות של הצאן⁷⁶.

וכן ניתן במקרים מסוימים להשתמש בקולסטרום מפרות, אך יש להתייעץ עם וטרינר לפני כן, כיצד להכין את הקולסטרום באופן שלא ייגרם נזקים לטלאים- שלא יפתחו אנמיה.

75. מכיוון שישנם כמה סוגים של מיניקות, יש לבחון כל מינקת לגופה, כיצד היא פועלת.

76. אין הדבר נחוץ כלל לצורך מניעת צער בעלי חיים, ומטרתו היא תוספת רווח לנוקד בלבד.

ט. טיפולים רפואיים בשבת

הדינים המובאים בפרק זה עוסקים בפעולות הנעשות על ידי יהודי. לגבי פעולות שניתן לעשותן על ידי גוי, ראה להלן בפרק עבודת הגוי בשבת.

- א. הכלל הוא שכל טיפול שיש בעשייתו משום איסור תורה או משום איסור דרבנן, אין עושים לבהמה, אף אם ייגרם לה נזק בלתי הפיך⁷⁷, לבד מהמקרים שיפורטו להלן.
- ב. אין לבצע כל טיפול הדורש התערבות כירורגית, כניתוח קיסרי וניתוח היסט קיבה⁷⁸. אין לטפל בצניחת הרחם על ידי קשירתו.
- ג. פעולות רפואיות שאין עושים אותן לאדם משום גזרת 'שחיקת סממנים', כגון הכנת תרופות ונטילתן, מותר לעשותן עבור בהמה⁷⁹.
- ד. פעולות שנאסרו משום טרחה מרובה, אם מטרתן היא מניעת צער לבהמה, מותר לעשותן, ואם מטרתן היא תענוג לבהמה, אין לעשותן⁸⁰.
- ה. מותרת הזרקה לשריר וכן הזרקה תת-עורית, אך לא לווריד⁸¹.

77. משנה ברורה (סי' שלב ס"ק ו), 'שמירת שבת כהלכתה' (פכ"ז סע' נה).

78. משום שפעולות אלו כרוכות בעשיית איסורי תורה כחובל וקושר.

79. כדעת רבי אושעיא בגמרא (שבת נג ע"ב): "בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן אדם שאחזו דם מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן אמר עולא גזירה משום שחיקת סממנים אי הכי אדם נמי אדם נראה כמיקר אי הכי בהמה נמי נראה כמיקר אין מיקר לבהמה ולבהמה מי גזרינן והתניא היתה עומדת חוץ לתחום קורא לה והיא באה ולא גזרינן דילמא אתי לאתויי אמר רבינא כגון שהיה תחום שלה מובלע בתוך תחום שלו רבי נחמן בר יצחק אמר שחיקת סממנים גופה תנאי היא דתניא בהמה שאכלה כרשינין לא יריצנה בחצר בשביל שתתרפה ורבי אושעיא מתיר דרש רבא הלכה כרבי אושעיא".

וכן סוברים למעשה: רי"ף (שבת כד ע"ב בדפיו), רמב"ם (הל' שבת פכ"א הלכה ל), טור ושולחן ערוך (או"ח סי' שלב סע' ב-ד), חיי אדם (כלל נט סע' יא).

80. הגמרא (שבת נג ע"א) הסתפקה האם מותר לתת מרדעת על גבי החמור בשבת: "מהו ליתן מרדעת על גבי חמור בשבת... שמואל אמר מרדעת מותר טרסקל אסור... רב פפא אמר כאן לחממה כאן לצננה לחממה אית לה צערא לצננה לית לה צערא והיינו דאמרי אינשי חמרא אפילו בתקופת תמוז קרירא לה".

הגמרא דנה בשאלה האם ניתן לשים כלים שמיועדים לחימום או לקירור הבהמה, על הבהמה בשבת; המרדעת נחוצה לחמור בשביל לחממו ואילו הטרסקל אינו נחוץ לו לשם חימומו. הגמרא מסיקה שפעולות שמטרתן היא מניעת צער, מותר לעשותן, ופעולות שמטרתן היא תענוג לבעל החיים, אין לעשותן.

בטעם הדבר ביארו התוספות והריטב"א (שבת נג ע"א), שאין לעשות פעולות שמטרתן היא תענוג, משום שהן טרחה בשבת.

81. הזרקה לווריד אסורה שכן שבכך הוא חובל, משום שבפעולה זו ישנה הוצאת דם בוודאות, ופעולה זו אסורה מן התורה, לעומת זאת בהזרקה לשריר אין בהכרח הוצאת דם. ראה 'שמירת שבת כהלכתה' (פכ"ז סע' נה).

טיפולם רפואיים בשבת

- ו. מותר לפורר כדורים או טבילות עבור רפואה לבהמה⁸².
- ז. טיפול בפצעים (כגון פצעים שנגרמו כתוצאה מגז, נשיכות וכדומה): מותר לרסס יוד⁸³, להזריק אנטיביוטיקה לשריר או בהזרקה תת-עורית, להניח משחה, אך אין למרוח משחה או לתפור את הפצעים⁸⁴.
- ח. צינון – מותר לצנן את העדר רק אם אין צורך להביאו במיוחד למקום הצינון, אלא הדבר נעשה בתור חלק משגרת החליבה או ההזנה⁸⁵.

פירוט של המחלות השונות ודרכי הטיפול המותרות והאסורות, ראה בנספח ד.

כיום קיימים למרבית מחלות הצאן הידועות חיסונים מתאימים. על כן, כדי למנוע הן מחלות של הצאן ומתוך כך צער בעלי חיים, והן שאלות בהלכות שבת, יש לדאוג לכך שכל העדר יחוסן בקביעות בחיסונים המומלצים על ידי השירות הווטרינרי. הדבר מומלץ בייחוד במקומות שאין הווטרינר מגיע אליהם באופן קבוע. וכן יש לשים לב, כי ישנן מחלות רבות שהן מחלות שפוגעות גם בבני אדם (=זואונוטיות), על כן מניעתן עבור בעלי החיים היא מניעתן גם עבור בני אדם.

82. 'הר צבי' (או"ח א קונטרס לט מלאכות טוחן סי' ב).
83. כפי שראינו בפרק 'טיפול בוולדות בשבת' שמותר לסוך ביוד בשבת.
84. הזרקת תרופות באופנים אלו מותרת, משום שלא כרוך בפעולה זו איסור תורה או איסור דרבנן, אלא גזרת 'שחיקת סממנים' בלבד, וגזרה זו לא נגזרה לבהמות. כמו כן בהנחת משחה גרידא, ללא מריחתה, גם כן אין איסור, הן מכיוון שזו רפואה שלא גזרו עליה חכמים, והן מכיוון שלא נעשית כל פעולה, מעבר להנחת המשחה גרידא. לעומת זאת, בתפירה יש איסור תופר, שבכל תפירה רפואית יש משום קשר של קיימא וקשירה של אומן, ראה גמרא (שבת עד ע"ב), שולחן ערוך (או"ח סי' שיז סע' א), ט"ז (או"ח סי' שיז ס"ק א), וב'שמירת שבת כהלכתה' (פרק לה סע' ד). במריחת משחה יש איסור תורה של ממרח, כמובא בגמרא (שבת עה ע"ב) ובשולחן ערוך (או"ח סי' שכח סע' כב). אך כתב החזו"א (או"ח סי' נב ס"ק טז) ו'שמירת שבת כהלכתה' (פרק כז סע' נה), שבהנחת המשחה בלבד ללא מריחתה אין איסור.
85. ראה "צינון הפרות בשבת" (אמונת עתיד 85 עמ' 58-63).

י. טלטול ונגיעה בבעלי חיים בשבת

- א. טלטול מוקצה בשבת אסור מדרבנן⁸⁶.
- ב. בעלי חיים הם מוקצה, ואין לגעת בהם שלא לצורכם⁸⁷.
- ג. בעלי חיים שמתו בדיר, ויש חשש שאם לא יוציאו אותם תתפשט מחלה ותדביק אף בעלי חיים בריאים, מותר להוציאם⁸⁸.

86. בגמרא (שבת קכג ע"ב) נלמד איסור מוקצה מפסוקים שנאמרו בנחמיה (פרק יג), וביאר שם רש"י (שבת קכג ע"ב, ד"ה שלושה) שהאיסור הוא מדרבנן. פסוק נוסף שהאיסור נלמד ממנו הוא: "ממצוא חפצך ודבר דבר" (ישעיהו פנ"ח פס' ג). ראה רמב"ם (הל' שבת פכ"ד ה"ב), ושולחן ערוך (או"ח סי' שח סע' א).

87. במשנה (שבת קכח ע"ב) נאמר: "תרנגולת שברחה דוחין אותה עד שתכנס, מדדין עגלין וסייחין". ובגמרא: "תרנגולת שברחה דוחין אין מדדין לא...". דייקה הגמרא מלשון המשנה, שיש לחלק בין דחיית התרנגולת, שמתרת, לדידיה, שאסורה. מסקנתה היא שאין לדדות תרנגולת, משום שעל ידי שאוחזים בכנפיה היא פורחת באוויר, ויש חשש שמא ירים אותה, ונמצא מטלטל מוקצה בידיים. אולם שאר בהמות, חיות ועופות, מותר לדדותם אך אין לעוקרם, וכן מובא בתוספתא (שבת מהד' ליברמן פט"ו ה"א).

רש"י על הגמרא, ביאר שהדידוי המותר הוא: "אוחז בצוארו ובצדדין וגוררו ומסייעו ומנענע לו ברגליו". אולם עקירה אסורה משום שבעל החיים הוא מוקצה, ועקירתו היא טלטול, כך מבאר המאירי (שבת קכח ע"ב). על כן, בהמות שיש חשש שיגביהם, אין לדחותם או לדדותם. דעה זו הביא הב"י (או"ח סי' שח ס"ק מ), וכן נקטו למעשה רי"ף (שבת נא ע"א בדפיו), רמב"ם (שבת פכ"ה הכ"ו), טור ושולחן ערוך (או"ח סי' שח סע' מ), לבוש (או"ח סי' שח סע' מ), ערוה"ש (או"ח סי' שח סע' סו).

אולם לדעת הר"ן (נא ע"ב בדפי הרי"ף, ד"ה ונמצא וד"ה ומיהו), על אף שמותר לדדות בעלי חיים בחצר, מכיוון ש"כל מידי דלא חזי לטלטול כשם שאין מטלטלין את כולו כך אין מטלטלין מקצתו", מותר לדדות בעלי חיים רק כשיש צער בעלי חיים, אם כן מותר דווקא כשצריכים לכך. הב"י (או"ח סי' שח ס"ק מ) הביא את דעת הר"ן, ולדעתו הגדרת הצער היא בכל מקרה שיש צורך לכך וכך מבאר מהר"י אבוהב על הטור (סי' שח, ד"ה תרנגולת) בדעת הרמב"ם. וכן נקטו למעשה: 'דרכי משה הארוך' (סי' שח סע' מ), לבוש (או"ח סי' שח סע' מ), ט"ז (או"ח סי' שח ס"ק כג), מגן אברהם (או"ח סי' שח ס"ק סח) בדעת השולחן ערוך (שם), ביאור הגר"א (או"ח סי' שח סע' מ, ד"ה אם צריכין), שולחן ערוך הרב (סי' שח סע' עח), ערוה"ש (או"ח סי' שח סע' סו), משנה ברורה (סי' שח ס"ק קנא).

אם כן, הטלטול המותר הוא אחיזה באחד מחלקי הבהמה, כדי להביא אותה למקום הרצוי, אך אין להגביה אותה. זאת ניתן לעשות רק במקרה שיש בו צער בעלי חיים, כפי הכרעת כל הפוסקים האחרונים.

אסור טלטול זה הוא אף במקום הפסד כלים, כפי שמבאר המשנה ברורה (או"ח סי' שח ס"ק קמו), שהרי לא הותר טלטול מוקצה במקום הפסד.

הט"ז (ס"ק כב) מבאר בדעת המהרש"ל (שו"ת סי' י' כ), שניתן לצוד בשבת תרנגולים ולטלטלן, ונשאר ב'צריך עיון' על דבריו.

88. 'שמירת שבת כהלכתה' (פרק כז סע' נט), 'מראש צורים' (סימן נד). לדעתם הדבר מותר מכיוון

יא. הגדרת שטחי היישוב, המושב והקיבוץ

- א. מקום יישוב המוקף כולו בחוטי עירוב, ונוסף על כך עירבו בו עירוב חצרות, מוגדר בתור 'רשות היחיד'.
- ב. מותר לטלטל חפצים שאינם 'מוקצים' בכל שטחו, ומותר לצאת מקצה העירוב אלפיים אמה, כ – 960 מטר⁸⁹.
- ג. השטח שנמצא מסביב ליישוב ומחוץ לעירוב, המשמש לצורך גידולים חקלאיים, מוגדר בתור 'כרמלית', ואין לטלטל בו מדרבנן⁹⁰.
- ד. לגבי מקום שיש לעבור כביש שרוחבו לפחות 8 מטרים, וכן לגבי אופן המדידה בפועל של תחום השבת, יש להתייעץ עם מורה הוראה המכיר את המקום, האם יש למקום

שיש בכך צורך, ומכיוון שמותר לטלטל עבור הכלבים, מותר להוציא בעל חיים שמתו כדי שאחרים לא יידבקו.

89. כיום העירוב מתבצע בעיקר על ידי 'צורת הפתח', (אם כי ישנה אפשרות לעשות כן גם על ידי 'תל המתלקט', אופן ששייך יותר ביישובים המצויים בהרים), על פי הגמרא (עירובין ב ע"א), וכפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שסב סע' י-יא): "אם עשה צורת פתח, אפילו לפרצה יתירה מעשר מותר... מהו צורת פתח, קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן". כל אדם יכול ללכת חוץ למקומו אלפיים אמה לכל כיוון מהמקום ששבת בו, כפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שצז סע' א). מלבד חוטי העירוב יש לעשות גם כן עירוב חצרות. הצורך בדבר הוא כמובא בשולחן ערוך (או"ח סי' שפו סע' א): "אסרו חכמים לטלטל מן החצירות למבוי, והתירוהו ע"י שיתוף שגובין פת או דבר אחר ממני מאכל מכל חצר וחצר ונותנים אותו בא' מן החצירות ואנו רואים כאילו פתוח כל המבוי לאותו חצר. ומפני שאינו אלא לשתי החצרות, יכולים ליתנו באויר החצרות בבית שאין בו ארבע על ארבע. ואין צריך ליתנו בבית, רק שיהיה במקום המשתמר".

המנהג כיום הוא לשים בבית הכנסת חבילת מצות, ולהחליפה מדי שנה בערב פסח. השימוש הוא במצות משום שאין הן מתקלקלות במשך זמן רב, וכך יכולים לסמוך עליהן כל בני המבוי למשך אותה שנה.

חישוב האמות הוא על פי הגר"ח נאה ('שעורי תורה' שער ו עמ' נא): אמה היא 48 ס"מ. עפ"י גמרא (שבת ו ע"א): "ארבע רשויות לשבת... וכרמלית אינה לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד".

ביאר רש"י (שבת ו ע"א): "אינן לא כרשות היחיד משום דדמיא לרשות הרבים דאין להם מחיצות. ולא כרשות הרבים דאינן דומין לדגלי מדבר דלאו להילוכא דרבים עבידי". התוספות במקום (ד"ה כרמלית) מביאים את הירושלמי, שמבאר מהו השוני של הכרמלית מרשות היחיד והרבים: "בירושלמי בריש שבת תני ר' חייא כרמל רך (ומלא) לא לח ולא יבש אלא בינוני הוא נקרא כרמלית אינו לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים".

וכפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שמה סע' יד) "איזה הוא כרמלית, מקום שאין הלך לרבים כגון ים ובקעה", ביאר המשנה ברורה במקום ש"בקעה הוא מקום שדות שאינו מוקף מחיצות".

הלכות גידול צאן

זה דין 'רשות הרבים'⁹¹, וכיצד יש למדוד את תחום השבת⁹².
ה. במקום יישוב שאין בו עירוב, יש לדאוג לכך שיסודר במהרה, ויש לבחון כל רפת או דיר, האם ניתן להגדירם כרשות היחיד בפני עצמם⁹³.
לגבי יציאה מחוץ לאלפיים אמה, וכן לגבי החפצים שניתן לטלטל מחוץ לעירוב, ראה להלן.

91. משום שישנם הסוברים כי כל מקום שיש בו ט"ז אמה מפולשים, יש לו דין רשות הרבים. אך יש בדין זה פרטים רבים, ועל כן יש להתייעץ עם מורה הוראה המכיר את המקום.
92. זאת משום שתחום השבת נמדד בריבוע מסביב לעיר ולא בעיגול, על כן מכיוון שבפועל הדבר מורכב מבחינה מעשית, יש להתייעץ עם מורה הוראה המכיר את המקום.
93. הדרכה מעשית לסידור העירוב ניתן למצוא בספר 'הלכות עירובין' לרב אלימלך לנגה, עירוב זה מסודר בדרך כלל על ידי המועצה הדתית המקומית או האזורית, ויש לפנות אליהם.

יב. האכלת בעלי חיים והוצאה למרעה בשבת

- א. מותר להאכיל את כל בעלי החיים הביתיים בשבת, היתר זה הוא הן לבעלים והן לאדם אחר⁹⁴.
- ב. אם אין לבעל החיים אוכל זמין, יש לתת לו לאכול לפני שבעליו אוכלים⁹⁵.
- ג. מותר להוציא את הצאן למרעה⁹⁶.
- ד. מותר להוציאן בכל חפץ שמסייע לשמירתן, אולם אין להוציאן אם קשורים להן חפצים שאינם נחוצים לשם כך⁹⁷.
- ה. מותר להוציאן כשקשורים להן פעמונים פקוקים שאינם משמיעים קול⁹⁸.

94. שבת (קנה ע"ב), משום שבעלי חיים אלו אינם יכולים להשיג את מזונם בעצמם, הגדרתם היא ש'מזונם עליך' וכל אחד יכול להאכילם, גם מי שאינו הבעלים שלהם. שולחן ערוך (או"ח סי' שכד סעי' יא), באה"ל (סי' שכד סעי' ד"ה ויוני בייתות), 'שמירת שבת כהלכתה' (פרק כז סעיף כא). גמרא (ברכות מ ע"א): "אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת". טור (סי' קסז), מג"א (סי' קסז ס"ק יח), חיי אדם (כלל מה סעיף א), משנה ברורה (סי' קסז ס"ק מ). בטעם הדבר כתב שו"ת 'שאלת יעב"ץ' (ח"א סי' יז) שאם לא יהיה לבהמה זמן קבוע לאכילה יש חשש שהיא תמות מרעב. על כן מובן, שאיסור זה הוא רק אם אין לבעלי החיים מה לאכול, אך כשיש להם אוכל זמין, אין חשש שימותו ברעב. וכך הסיק למעשה הרב יהודה עמיחי 'האכלת בהמה קודמת לאכילת הבעלים' (אמונת עתיד, 63 עמ' 18).
95. וראה ב"י (סי' קסז, ד"ה ויאכל מיד) באה"ט (סי' קסז ס"ק ט), ושו"ת 'כתב סופר' (חלק א או"ח סי' לב), שדנו בשאלה האם איסור האכילה הוא גם לגבי טעימה.
96. כדעת רבי חנינא בגמרא (שבת קכב ע"א): "מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת אבל לא על גבי מוקצה, דקאים לה באפה ואזלא היא ואכלה". וכפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שכד סעי' יג), שמותר להוציא את בהמתו למקום שהוא מעוניין שהיא תאכל בו.
97. על פי גמרא (שבת נא ע"ב), וכפי שנפסק בטור ושולחן ערוך (או"ח סי' שה סעי' א): "בהמה יוצאת במה שמתמרת בו, אבל אם אינה משתמרת בו אז הוי נטירותא יתירתא ביותר והוי משאוי". איסור לקיחת חפצים שאינם נחוצים הוא איסור מחמיר: נאמר בגמרא שבת (קנ"ג ע"ב-קנ"ד ע"א): "אמר רמי בר חמא המחמר אחר בהמתו בשבת בשוגג חייב חטאת במזיד חייב סקילה". וכתב הרמב"ם (שבת פ"כ ה"א): "אסור להוציא משא על הבהמה בשבת... ואם הוציא על הבהמה אף על פי שהוא מצווה על שביתתה אינו לוקה... לפיכך המחמר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאוי פטור".
- בטור ובשולחן ערוך כתבו (או"ח סי' רסו סעי' א, ב): "מי שהחשיך לו בדרך בע"ש ועמו כיס אם יש עמו עכו"ם וחמור יתן כיסו לעכו"ם... אין עמו עכו"ם יניחנו של החמור כשהוא הולך ויזהר ליטול ממנו בכל שעה שיעמוד וכשיחזור וילך יניחנו עליו". באר המשנה ברורה (סי' רסו ס"ק ז): "ואין עובר על זה אלא כשהיא עושה עקירה והנחה על ידו".
98. על פי גמרא (שבת נג ע"א) "ופוקקין לה זוג בצוארה ומטיילת עמו בחצר". וכן משנה (שבת נד ע"ב): "אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק", ובגמרא (שם): "ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא". בארו הראשונים

הלכות גידול צאן

- ו. מותר להוציאן כשיש להן מספר ממשלתי או משקי באוזן⁹⁹.
 - ז. אין לצאת יותר מ'תחום שבת', דהיינו אלפיים אמה מחוץ לעירוב היישוב, אך ניתן לעשות עירוב תחומין בערב שבת, וכך ניתן לצאת אלפיים אמה נוספים, לאותו כיוון שנעשה בו העירוב, סה"כ 1920 מטר מהיישוב¹⁰⁰. וכן ניתן לעשות גם עבור עדר השייך לקיבוץ או למושב שיתופי¹⁰¹.
 - ח. יש להניח את העירוב במרחק הקטן מ 960 מטר מקצה עירוב היישוב, כדי שיוכל הרועה ללכת בכל תחום היישוב¹⁰².
 - ט. בכל יציאה מחוץ לתחום היישוב, אין לטלטל חפצים כגון מקל, אבנים וכדומה.
 - י. ביישובים שיש ביציאה מחוץ לתחומם סכנה ביטחונית, יש להתייעץ עם רב היישוב ועם רכז הביטחון, האם מצב הביטחון מאפשר יציאה זו, וכן אלו חפצים מותר לקחת (נשק, טלפון נייד וכדומה).
- לגבי הגדרת רשויות היישוב, ראה לעיל בפרק ו.

- במקום, שאין לקשור לבהמה פעמון בחצר משום שבכך היא משמיעה קול, אך אם הפעמון פקוק-שיש בו בדים כך שאינו משמיע קול, מותר לקשורו על הבהמה. גם במקרה שהפעמון פקוק אין לצאת בו לרשות הרבים משום שנראה כאילו הוא עומד למכור את הבהמה, כך מבארים רש"י (שבת נג ע"א), מאירי (שבת נג ע"א), ריטב"א (שבת נג ע"א, נד ע"ב), מאירי (שבת נד ע"ב) וכן נפסק בטור ושולחן ערוך (סי' שה סע' יא): "ופוקק זוג שבצוארה ומטייל בה בחצר, אבל לא תצא בו לרשות הרבים אע"פ שהוא פקוק בין אם הוא בצוארה בין אם הוא בכסותה". וכך כתבו למעשה המשנה ברורה (ס"ק מב וס"ק מג) ו'שמירת שבת כהלכתה' (פרק כז סע' ט), שחוששין להשמעת קול בחצר, ולכך שהדבר נראה שהוא מעוניין ללכת ולמכור את בהמתו בשוק.
99. המספר קבוע באוזן ואין חשש שהוא יבוא לטלטל אותו בשבת. ראה 'שמירת שבת כהלכתה' (פכ"ז סע' ט).
100. כדין עירוב תחומין, שמוותר לעשותו בערב שבת. כפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' תח סע' א): "מותר לערב עירובי תחומין ולקנות שביתה סוף התחום, ולכן מי שיצא מהעיר בע"ש והניח מזון שתי סעודות רחוק מהעיר בתוך התחום וקבע שביתתו שם, אע"פ שחזר לעיר ולן בביתו, נחשוב אותו כאילו שבת במקום שהניח בו השתי סעודות".
101. שו"ת 'באוהלה של תורה' לרב יעקב אריאל שליט"א (ח"א סי' ג' אות כב). הספק הוא האם מכיוון שמדובר בעדר השייך לכל חברי הקיבוץ, אין הרועה יכול לערב עירוב תחומין מעבר לאלפיים אמה.
102. שולחן ערוך (או"ח סי' תח סע' א). אם מערב את עירובו יותר ממרחק זה, וקובע את שביתתו במקום המרוחק מהעיר, כלו אמותיו מחוץ לעיר, ואינו יכול ללכת בתוך מקום שביתתו יותר מארבע אמות לכל צד.

יג. צאן שיצא מהמכלאה בשבת

- א. ניתן לכנס לדיר צאן שיצאו מהדיר¹⁰³, בתנאי שהדיר שמכניסים אליו את הצאן הוא גדול דיו, שיש קושי לתפוס את הצאן בתוכו¹⁰⁴. אין לטלטל את הצאן בידיים¹⁰⁵.
- ב. במקרה שבו בעלי החיים מרדו, דהיינו לא חזרו לדיר אף בשעות הערב, אם יש חשש שיגנבו, יאבדו או יזיקו, מותר להכניסם למקום שקשה לתופסם בו¹⁰⁶, אך עדיף לעשות כן על ידי גוי או על ידי קטן. אם אין קטן או גוי, ניתן לכנסם על ידי יהודי גדול¹⁰⁷.

103. נאמר בגמרא (שבת קז ע"א): "חיה ועוף שברשותו הצדן פטור". ביארו רש"י וז"ל: "לח ע"ב בדפי הר"ף, ד"ה חיה) את טעם הדבר: "פטור אם צדן שהרי ניצודין ועומדין". המאירי (שבת קז ע"א) סובר שבמקרה זה פטור אבל אסור: "חיה ועוף שברשותו שהצדן פטור מ"מ לכתחילה אסור כדין כל פטורי דשבת".
- וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שטז סע' יב). אמנם המשנה ברורה (ס"ק נט) חילק בין בעלי חיים שאינם נשמטים, ואותם מותר אף לצוד למקום צר, לבין בעלי חיים שנשמטים, ואותם מותר לצוד רק למקום שקשה לתופסם. מכל מקום דין הצאן הוא כשל בעלי חיים שנשמטים, על כן לכתחילה מותר להכניסם רק למקום שקשה לתופסם בו.
104. במשנה (שבת קו ע"א) הובאה דעתו של רבן שמעון בן גמליאל: "מחוסר צידה פטור שאינו מחוסר צידה חייב". ביאר רש"י את דבריו, שבמקום שבו קשה לתפוס את בעל החיים, אין איסור צידה, ומותר להכניס לתוכו את בעל החיים.
- אם כן, מובן שניתן לכנס בעלי חיים שברחו, למקום שבו יהיה קשה לתופסם, גם אם המקום הוא מגודר.
105. לדעת הט"ז והמשנה ברורה בדעת המחבר, על אף שמותרת הצידה, אין לטלטל את הבהמה בידיים.
106. הרשב"א (שבת קח ע"א) מביא את הירושלמי (שבת פ"ד ה"א): "לא אמר אלא שברשות, הא אינן ברשות אדם חייב, אמר רבי יוסה הדא אמרה שור שמרד הצדו בשבת חייב". שולחן ערוך כתב (או"ח סי' שטז סע' יב): "חיה ועוף שברשותו מותר לצודן, והוא שלא ימרודו; אבל אם הם מורדים, אסור לתפוסם אפילו בחצר, אם החצר גדולה שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה. הגה: וי"א דאסור לצוד חיה ועוף שברשותו ואם צדן, פטור; אבל פרה וסוס, וכל שכן שאר חיה ועוף שמרדו, אם צדן חייב חטאת, וכן עיקר".
- המחבר והרמ"א נחלקו מה הדין במקרה של חיה ועוף שברשותו. לדעת המחבר כל עוד בעלי החיים לא מרדו, מותר לתופסם, אך אם מרדו אין לעשות כן. אולם לדעת הרמ"א כל תפיסה של בעלי החיים אסורה, אלא שאם הם ברשותו, האיסור הוא מדרבנן, ואם הם מורדים האיסור הוא מן התורה.
- האחרונים נחלקו בשאלה כמי יש להכריע: הט"ז (ס"ק יא) באפשרות ראשונה מביא את דעת רש"ל, הסובר כמחבר. באפשרות שנייה הוא מביא את תשובת מהר"ר בנימין, שסובר כרמ"א. כדעת הרמ"א סוברים גם כן המגן אברהם והמשנה ברורה בדעת אחרונים. על כן יש להכריע כרמ"א, ותפיסה של בעלי החיים שמרדו, אסורה.
107. עפ"י משנה ברורה (סי' שטז ס"ק נח וס"ק ט), וכן הוא כתב בדעת הרמ"א.
- חזו"א כתב (נב, טז): "בענין חשש צידה אחרי שעוף שברשותו אפי' לדעת המחמירין אינו אלא

הלכות גידול צאן

ג. מותר להיכנס לדיר על ידי פתיחת השער רק אם סוגר אותו מיד לאחר כניסתו, והוא ממלא בגופו את כל הפתח¹⁰⁸.

כדי למנוע בעיות בקיום הלכות שבת והלכות שכנים, יש לדאוג שהכלובים שמכניסים אליהם את הצאן בנויים היטב ואי אפשר לצאת מהם.

מדרבנן יש להקל ולסמוך על דעת המתירים שם מפני צעב"ח והפסד, ומיהו אם אפשר לחכות עד הלילה אין להקל כלל".
108. משום שרק באופן זה אין צידה, ראה 'שמירת שבת כהלכתה' פרק כז סעי' לח).

יד. סדרי עדיפויות בעשיית מלאכות בשבת

במקרה שבו הותר לעשות מלאכה בשבת, סדר העדיפויות לעשיית המלאכות הוא כדלהלן¹⁰⁹:

- א. הדרך העדיפה ביותר היא על ידי 'גרמא'. דהיינו, שהפעולה אינה נעשית מיד אלא לאחר זמן.
- ב. כשאין אפשרות יש לעשות בשינוי. דהיינו, עשיית הפעולה שלא בדרך הרגילה שלה אלא באופן שאינו רגיל לעשותה. מלבד מלאכת החליבה שיש לחלוב לאיבוד כשאין אפשרות לחלוב בגרמא¹¹⁰.
- ג. כשאין אפשרות לעשות בשינוי, מותר לומר לגוי שיעשה עבורו את הפעולה הנצרכת¹¹¹.

109. במקרים כגון: תקלה במערכת המים בשוקת, שיש צורך להפעיל את משאבות המים.
110. ראה למשל 'אורח משפט' (סי' סד), שמרן הרב זצ"ל התנגד נחרצות לחליבה לתוך אוכל.
111. על פי 'חוות בנימין' (ח"א סי' כז), וכן סובר למעשה הגר"י אריאל ('תחומין' 'הדרכים להיתר מלאכה בשבת בשעת הדחק, וסווגן').
הערת הרב וייטמן: מכיוון שיש מחלוקת גדולה לגבי הגדרת 'גרמא', הדרך העדיפה ביותר היא אמירה לגוי.

טו. פעולות תחזוקה בשבת

- א. אין לבצע כל פעולת תחזוקה הנדרשת במשק.
- ב. אין לקשור בחבלים מסגרות שנפרצו¹¹².
- ג. אין לחבר צינור מים שנקרע, על ידי מחבר פלסטיק (דוגמת מחברי "פלסאון"), אלא יש לקפל את הצינור במקום האפשרי, וכן אין לחבר בצינור חיבור שהשתחרר¹¹³.

112. מדובר בדרך כלל בקשר שמיועד לעמוד זמן רב, ואין לעשות קשר קבוע בשבת.
113. על פי דברי הגמרא (שבת מז ע"א-ב), שאין לחבר מיטה של טרסיים בשבת.
בטעם הדבר ביאר רש"י שם: "הוא תחלתו וגמרו ונמצא עושה כלי וחייב משום מכה בפטיש אב לכל גומרי מלאכה ולא משום בנין דאין בנין בכלים". וכן כתב הט"ז (או"ח סי' שיג סע' ו): "כתב המגן אברהם שהדבר אסור משום שהוא עושה כלי".
וכן פסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שיג סע' ו): "מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת".

טז. עבודת הגוי בשבת

- א. אסור לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת. הגדרת איסור האמירה הוא: "כל מה שהוא אסור לעשותו, אסור לומר לאינו יהודי לעשותו"¹¹⁴. דהיינו, כל מלאכה שאסור ליהודי לעשותה, אסור לומר לגוי שיעשה אותה, לבד מהמקרים שיובאו להלן, שבהם מותר לומר לגוי לעשות מלאכה.
- ב. במשק שיש בו גוי, מותר לעשות על ידו רק פעולות שמטרתן היא מניעה ישירה של צער בעלי חיים, אך פעולה שאין בה מניעה ישירה של הצער, יש לעשותה רק באופן שאינו כרוך בחילול שבת כל שהוא¹¹⁵.
- ג. עובדים זרים שמצויים במשק באופן קבוע, מותר ליהנות ממלאכה שעשו לצורך מניעת צער בעלי חיים¹¹⁶.
- ד. אולם אם נאמר לגוי לעשות בשבת מלאכה, שאינה לצורך מניעת צער בעלי חיים, אין ליהנות כלל ממלאכה זו, גם לאחר השבת¹¹⁷.

114. שולחן ערוך (או"ח סי' שז סע' ב).

115. על פי מהר"ם מרוטנבורג (דפ' פראג סי' מט), שהתיר על פי הגמרא (שבת קכח) לומר לגוי שיחלוב את פרותיו, וכן מובא באחרונים, שכתבו על כמה מקרים שיש בהם צער לבהמה, שמותר לומר לגוי לסייע לה; במקרה שבהמה נפלה לאמת המים, ניתן לומר לגוי שיוציא אותה מהמקום שהיא נפלה אליו. הרמ"א (שו"ת הרמ"א, סי' עט) התיר לומר לגוי להאכיל אווזים בשבת, למרות שהם מוקצה. פמ"ג, 'כף החיים' ו'ביאור הלכה' התירו לומר לנוכרי שיסייע לבהמה בהמלטה.

116. על פי ב"ח (סי' שכ ד"ה הסוחט, הובאה דעתו גם בט"ז, סי' ש"ק יב, ובלבוש) בדעת ה"ש אומרים' בשולחן ערוך (סי' ש"ק כ), שעל אף שמותרת אמירה לנוכרי, יש לקנות ממנו את החלב: "ונראה דבשפחות אינם יהודים שנשכרים לשנה לכל מלאכה אין צריך לומר לו טול החלב לעצמך ולא לחזור ולקנותו ממנו דכל מלאכה שעושה אינו יהודי בבית בעל הבית בין בחול בין בשבת אדעתא דנפשיה קא עביד לקבל שכירות דאדעתא דהכי נשכר מתחלה אבל באומר לאינו יהודי מן השוק חלוב לי בהמה זו צ"ל חלוב לעצמך והכי נהוג עלמא".

מובן, שלאחר שהפועל למד את סדרי העבודה, סדר היום שלו קבוע, ואין צורך לומר לו בכל חליבה שיבוא לחלוב, אלא זהו חלק מהשגרת היום שלו, וכן, דבריו נסובים על מקרה שיש בו צער בעלי חיים, ובשלו התירו אמירה לנוכרי. על כן מותרת ההנאה ממעשיו.

117. זאת משום שהותרו רק מלאכות הנצרכות עבור מניעת צער בעלי חיים, על כן במקרים שנאמר בהם לגוי לעשות מלאכות לצורך אחר, ההנאה ממלאכות אלו אסורה.

על פי הפסוק (שמות פ"ב פס' טז): "כל מלאכה לא יעשה בהם", כדעת רבי יאשיה במכילתא (דרכי ישמעאל בא - מס' דפסחא פרשה ט), וכפי שנאמר בגמרא (שבת קנ ע"א) "אמירה לנוכרי שבות", וממנה מובן שאיסור האמירה הוא מדרבנן.

וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן רעו): "אינו יהודי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפילו למי שלא הודלק בשבילו. הגה: ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת, אסור בכל ענין".

הלכות גידול צאן

- ה. מותר לומר לגוי שיעשה עבור בעלי החיים הסובלים, גם מלאכות שאסורות מן התורה¹¹⁸.
- ו. מותר לומר לגוי שיחלוב את הבהמה בשבת¹¹⁹, ויתקן תקלות הקשורות בהפעלתה התקינה של החליבה.
- ז. אסור לומר לגוי שיגזוז את הצאן בשבת¹²⁰.
- ח. מותר לומר לגוי שיטפל בפצעים שנגרמו לבהמה, גם אם הדבר כרוך בתפירה או במריחת משחות¹²¹.
- ט. במקרה שיש בו צער בעלי חיים, מותר לומר לפועל גוי שיתקשר לטכנאי או לוטרניר גוי, כדי שיבוא למשק לטפל בבעלי החיים¹²².

118. על פי המהר"ם מרוטנבורג (סי' מט דפוס פראג), שהתיר את האמירה שיחלוב את הבהמה, וחליבה אסורה מן התורה, ראה בפרק 'חליבה בשבת'.
119. על פי הגמרא (שבת קכח ע"ב), מהר"ם מרוטנבורג (דפ' פראג סי' מט), שמותר לומר לגוי שיחלוב את הפרות: וכן סובר השולחן ערוך (או"ח סי' שה סע' כ) בדעה הראשונה. ביאר המשנה ברורה (סי' שה ס"ק עג) בדעת המחבר, שדי בכך שהחליבה נעשית בשל צער בעלי חיים כדי להתיר את האמירה.
120. כיוון שהגזיזה היא פעולה שאיננה נחוצה לרפואת הכבשה, אין היתר לומר לגוי לעשותה.
121. זאת משום שפעולות אלו נצרכות לרפואתה של הכבשה. מותר לומר לו לעשותן, משום שהיתר האמירה נסוב גם על פעולות שאסורות מן התורה.
122. הערה זו מבוססת על מאמרנו 'הזמנת לוטרניר או טכנאי גוי על ידי עובד גוי בשבת' (אמונת עתיד מס' 90, עמ' 40), ראה שם באריכות את כל פרטי הדין. הקריאה לוטרניר או לטכנאי נעשית על ידי הטלפון. בנושא השימוש בטלפון בשבת ישנן כמה שאלות:
- א. נחלקו האחרונים בשאלת השימוש בחשמל; לדעת ה'בית יצחק', הרב קוק, 'אגרות משה' והרב שלמה זלמן אויערבאך, במקרה בו לא מעורב חוט להט איסור השימוש בחשמל הוא מדרבנן, אך לדעת החזו"א האיסור הוא מדאורייתא. נכתב בשו"ת 'מנחת יצחק' (ח"ח סי' כו) שלמעשה, במקרה הצורך אין סוברים כחזו"א, מכיוון שיש פוסקים אחרים שאינם סוברים כמותו. מכיוון שלדעת רוב הפוסקים איסור השימוש בחשמל הוא מדרבנן, ורק לדעת החזו"א האיסור הוא מדאורייתא, ניתן לסמוך על הסוברים שמדובר באיסור דרבנן.
- ב. התאורה וכתובת המספרים על גבי המסך בטלפון נייד נעשים על ידי נורות L.E.D. בתאורה זו אין איסור דרבנן של 'מוליד', כפי שכתב פרופ' לב (מערכי לב' עמ' קכב).
- ג. הכתיבה על גבי מסך הטלפון היא כתיבה שאינה מתקיימת, שהרי לאחר שחיווג המספר והתבצעה השיחה, הרישום נעלם מהמסך, אמנם הוא נשמר בזיכרון השיחות היוצאות והנכנסות, אולם פשוט הוא שאין זה נחשב לכתיבה שם, אלא להכנסה של מידע לזיכרון, שלאחר זמן מסוים אף נמחק משם. מתבאר בגמרא (שבת קד ע"ב), שהכותב בשבת בכתב שאינו מתקיים פטור. אם כן מובן שאין בכך איסור תורה, אך יש בכך משום איסור דרבנן, על פי הכלל (שבת ג' ע"א) 'כל פטורי דשבת פטור אבל אסור'. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שמ סע' ד). ו'מנחת יצחק' (ח"ז סי' יג) ציין שרק כתיבה שמתקיימת יותר מיום אחד נחשבת לכתיבה אסורה.

עבודת הגוי בשבת

- יש לדאוג שהוא ייכנס ליישוב בדרך צדדית¹²³.
- י. אין לומר לגוי לקרב את האוכל לבהמות באמצעות טרקטור, אלא יש לדאוג לכך שהאחריות על קירוב האוכל תוטל באופן קבוע במשך ימות השבוע על גוי מסוים, והוא יעשה זאת גם בשבת.
- יא. אם אין אפשרות כזו, מותר לומר לגוי שיש לקרב את האוכל, ואם ייקח את הטרקטור מעצמו ויקרב, אין חיוב למנוע אותו מכך¹²⁴.
- יב. מותר לגוי לקרב את האוכל כמספר הפעמים שמקריבים אותו בכל יום.
- יש לדאוג לכך שכל הפעולות הנדרשות עבור בעלי החיים, שניתן לעשותן בערב שבת, או לדחותן למוצאי שבת, בלא שייגרם צער לבעלי החיים בשבת, ייעשו בערב שבת או במוצאי שבת; ואין לומר לגוי לעשותן בשבת.

ד. נחלקו עולא ורבה בגמרא בשבת האם יש איסור בכל האופנים של השמעת קול, או שיש איסור רק בכלי המיוחד לכך: למעשה נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שלח סע' א) כדעת רבה, שאיסור השמעת קול הוא רק בכלי שיר, גם אם אינו מתכוון להשמיע שיר. על פי פסק זה כתבו האחרונים שיש בשימוש בטלפון משום איסור משמיע קול, כך סוברים: 'בית יצחק' (יו"ד ח"א בהשמטות סי' לא), 'משפטי עוזיאל' (כרך ג או"ח סי' נא), אג"מ (או"ח ח"ג סי' נה).

יוצא מכל הנ"ל, שהשימוש בטלפון ובטלפון הנייד אסורים בשבת מדרבנן, וכך כתב לי גם כן הרב ישראל רוזן שליט"א מ'מכון צומת'.

אם כן, מכיוון שבשבת במקרה של צער בעלי חיים הותרה האמירה לגוי, וכן השימוש בטלפון נייד אסור מדרבנן, מותר לומר לגוי שיתקשר לוטרניר או לטכנאי גוי כדי שיבואו לטפל בבהמות בשבת.

123. על פי הנחיית הגר"י אריאל שליט"א.

124. כך הורה לי בעל פה הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א. טעמו הוא שבכך הם מוגדרים בתור עובדים בשלהם.

יז. פסח

אלו הן ההנחיות של מערכת הכשרות של 'תנובה' לקראת פסח¹²⁵:

- א. מתאריך ח' בניסן, יש להזין את הצאן במזון כשר לפסח בלבד, ואין לחזור ולהזין את הצאן במזון שאינו כשר לפסח לפני כ"ב בניסן.
- ב. אין להשתמש במזון המכיל דגנים (חיטה, שעורה, שיבולת שועל, שיפון) בתקופה זו.
- ג. כשרותו של שבר תירס לפסח אינה מאושרת, מכיוון שהוא מעורב בגרעני דגנים.
- ד. זבל עופות טעון אישור כשרות לפסח.
- ה. לפני המעבר למזון כשר לפסח, יש לבצע ניקיונות והכשרות כדלהלן:
 1. ניקיון יסודי של כל מכונת החליבה וסביבתה (רצוי להחליף את בטנות הגביעים).
 2. כיסוי הפתחים של צינור החלב.
 3. ניקיון יסודי של עגלות החלוקה, מערבלי המזון והשופל, משאיות מזון לא כשר לפסח.
 4. סגירת כל התאים, הבורות, המתבנים והסילוסים שמכילים חומרים לא כשרים לפסח (את המזונות הכשרים לפסח יש לאחסן בתאים נקיים שאין בסביבתם חמץ שעלול להגיע אליהם). את התאים הסגורים יש לסמן בסימן "חמץ".
 5. ניקיון האבוסים במטאטא לפני חלוקת מזון כשר לפסח.
 6. בתקופת הייצור הכשר לפסח, יש להקפיד להרחיק כל חמץ ממקומות שמהם הוא עלול להגיע לחלב (מכונת החליבה, מיכלי החלב והמיכלית), ולכן יש להקפיד שלא לאכול במקומות אלו.
 7. מומלץ גם למכור את כל המבכירות שלא המליטו, בתקופה זו.

שיווק חלב ביום טוב שני

בחגים הסמוכים לשבת, כשלא ניתן לאחסן את כל כמות החלב במכלי החלב הקיימים במשק¹²⁶, הדרך העדיפה ביותר היא לשכור מכלית שתעמוד בחצר המשק כבר מערב החג, ולהעביר אליה חלב קר לאחר שהמכלים הרגילים התמלאו. במקרה שאין אפשרות כזו, ניתן להעביר את החלב למחלבה על ידי גוי, אולם הדבר תלוי באפשרויות המעשיות הקיימות באותו זמן ויש להתייעץ עם מורה הוראה הבקיא במציאות הקיימת.

125. תודתי נתונה לרב זאב וייטמן שליט"א, רבה של תנובה, על הסכמתו לפרסום הנחיות אלו בחוברת זו, הנחיות אלו הן כלליות, לכלל הרפתנים והנוקדים.

126. על פי נהלי מועצת החלב, יש לדאוג שתהיה אפשרות לאחסן את החלב הנחלב במשק למשך 48 שעות לפחות, לפי תנאי הייצור בעונת השיא.

יח. חול המועד

- א. בחול המועד מותר לעשות רק פעולות רפואיות דחופות, ויש לבטל את כל הביקורים השגרתיים בימים הקבועים שבהם הוטרירנר מגיע למשק¹²⁷.
- ב. פעולות שאינן נחוצות לצורך התפעול התקין של הדיר, אין לעשותן¹²⁸.

127. בגמרא (מו"ק י ע"ב) נאמר: "רביא שרא למישקל דמא לבהמה בחולא דמועדא אמר ליה אביי תניא דמסייע לך מקיזין דם לבהמה ואין מונעין רפואה לבהמה בחולו של מועד". הברייתא שאביי הביא ממנה ראייה היא התוספתא (מו"ק פ"ב ה"א).
מבארים תוספות (מו"ק י ע"ב), מאירי (מו"ק י ע"ב), ב"י (סי' תקלז), לבוש (סי' תקלו סע' ב) וערוה"ש (סי' תקלו סע' ב), שהרפואות המותרות הן אף רפואות שיש בעשייתן מלאכה.
הטור (סי' תקלו) פסק: "מותר להקיז דם לבהמה ואין מונעין ממנה כל רפואה".
השולחן ערוך (סע' ג) הוסיף על דברי הטור, וכתב שהיתר זה הוא אף אם יש ברפואה מלאכה: "אין מרביעין בהמה במועד, אבל מקיזין לה דם ואין מונעין ממנה כל רפואה, אפי' אם יש בה מלאכה".

כתב המשנה ברורה (שם ס"ק לו), שהיתר עשיית המלאכות הוא אף במלאכות דאורייתא.
בטעם הדבר, כתבו המאירי (מו"ק י ע"ב), הריטב"א (מו"ק י ע"ב) וערוה"ש (סי' תקלו סע' ב), שמדובר במלאכת דבר האבד. אם כן, בכל מקרה שבו יש חשש רפואי לבהמה, מותר להזמין את הוטרירנר.

128. נחלקו הראשונים בביאור הגמרא בחגיגה (יח ע"א), האם איסור המלאכה בחול המועד הוא מן התורה או מדרבנן. לדעת רש"י (חגיגה יח ע"א), ספר החינוך (מצוה שכג), יראים (סי' שד) בשם רבותיו, הובא גם במרדכי (מו"ק סי' תתלה), מגן אברהם וביאור הגר"א (סי' תקל) בדעת השו"ע, איסור המלאכה הוא מן התורה.

אולם לדעת התוספות (חגיגה יח ע"א, ד"ה חולו של מועד) איסור המלאכה הוא מדרבנן, וכתב כן אף בשם הריב"ם ובשם ריב"א, וכן סוברים: רמב"ם (הל' יו"ט פ"ז ה"א), בה"ג (סי' כ הלכות מועד), תוספות ר"ד (חגיגה יח ע"א), מרדכי (מו"ק סי' תתלה), מאירי (חגיגה יח ע"א, מו"ק ב ע"א). רא"ש (מו"ק פ"א סי' א), טור (סי' תקל), ב"י (סי' תקל), מהרי"ל (תחילת הלכות חוה"מ).
ברמב"ן (מו"ק, ד"ה עוד אני צריך) מובאת דעה נוספת, ולדעתו איסור המלאכה מעיקרו הוא מן התורה, אלא שהותרו מלאכות שהן לצורך, ומלאכות שהן דבר האבד. חכמים הוסיפו ואסרו גם מלאכת אומן.

הריטב"א (מו"ק ב ע"א) סובר שיש להכריע כדעת רש"י ורמב"ן, שהאיסור הוא מן התורה, וכותב כן אף בשם רבותיו. לדעת הב"י (סי' תקל) ההכרעה במחלוקת זו היא כדעת הסוברים שאיסור המלאכה הוא מדרבנן. אולם, הבאה"ל (סי' תקל, ד"ה ומותר במקצתן) הביא דעות ראשונים רבות לכאן ולכאן. לדעתו, מכיוון שמדובר בספק דאורייתא, "אין למהר להקל כי אם לצורך גדול".
וכן נכתב ב'משנה ברורה' (סי' תקל ס"ק א): "ומאוד יש לזהר שלא להקל יותר ממה שהתירו חכמים". ובספר 'חול המועד כהלכתו' נכתב (עמ' כו-לא מהד' תשמח): "ולהלכה למעשה, רוב הפוסקים כתבו שהוא מדרבנן. אמנם יש שהכריעו, שמלבד במקרים של צורך גדול בהם ניתן לסמוך על הסוברים שאיסורו מדרבנן יש לחוש לשיטה הסוברת שבדבר האבד או בצורך המועד, בכל אופן שיהיה הוא רק מדרבנן, וכשאינו באחד האופנים הללו, איסור המלאכה במועד הוא מן התורה".

אם כן, כל מלאכה שאינה נחוצה לצורך המועד, אין לעשותה.

הלכות גידול צאן

- ג. כל הפעולות שהותר לעשותן בחול המועד, מותר לעשותן על ידי יהודי ואין צורך לחפש דווקא גוי.
- ד. בחול המועד אין לחסן את הצאן בחיסוני השגרה שנותן השירות הווטרינרי, וכן אין לסמן במספר ממשלתי את הוולדות במשק.
- ה. חובה לחסן את החיסונים שנועדו למנוע התפרצות של מגיפה שהחלה.
- ו. מלאכות שלא ניתן היה לעשותן לפני החג, ואם לא יעשו אותן בחול המועד לא יהיה ניתן לעשותן שוב, או שייגרם נזק משמעותי, כפעולות שקילה ורישום של הוולדות, מותר לעשות בחול המועד¹²⁹.
- ז. מותר לכתוב כל דבר שיש צורך לכותבו בחול המועד, מותר לעשות כן הן בכתובה במחשב והן בכתובה ביד¹³⁰.

129. בראשונים ובפוסקים הובאו הגדרות מספר למלאכות המותרות בחול המועד: בתוספתא (מו"ק פ"א ה"ב) מוגדר שמותרת רק מלאכת דבר האבד. הכלל המובא בשולחן ערוך (סי' תקל ס"א) הוא: "חול המועד אסור בקצת מלאכות, ומותר במקצתן". הרמ"א הוסיף במקום: "לפי צורך העניין שהיה נראה לחכמים להתיר". בראב"ה (סי' תתלה), טור וב"י (סי' תקל), ביאור הגר"א (סי' תקל ס"א), ובמשנה ברורה (סי' תקל ס"א) הובא שמותר לעשות מלאכת דבר האבד. הגדרת 'דבר האבד' מובאת במשנה (מועד קטן ב ע"א): "משקין בית השלחין במועד ובשביעית, בין ממעיין שיצא בתחילה בין ממעיין שלא יצא בתחילה. אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון ואין עושין עוגיות לגפנים". ובגמרא: "מאן תנא דפסידא אין הרווחה לא ואפילו במקום פסידא מיטרח נמי לא טרחין". מבאר הגמרא שמלאכות שמטרתן היא מניעת הפסד מותרות, ומלאכות שמטרתן היא תוספת רווח אסורות, ואף מלאכות שמטרתן הן מניעת הפסד אסורות, אם הן כרוכות בטרחה. וכן נפסק בטור ושולחן ערוך (סי' תקלז ס"א, ב). לדעת הרמב"ן (מו"ק, ד"ה: 'עוד אני צריך') הגדרת 'דבר האבד' היא: כל שבני אדם חושבים אותו להפסד וטורחים בו משום כך, מותר מן התורה. ההגדרה המובאת בטור (סי' תקלז) היא שדבר שאם לא יעשנו, ייפסד, נחשב דבר האבד. וכך מבאר גם כן המשנה ברורה (סי' תקלז ס"א). הטור (סי' תקלז) פסק: "דבר האבד מותר לעשותו בחול המועד בלא שינוי". השולחן ערוך הוסיף על דבריו, שאמנם מותר לעשות מלאכת דבר האבד בלא שינוי, אך יש להמעיט בטרחה ככל הניתן, ואף במקום שהתירו, לא התירו אלא אם אין בו טרחה יתרה, אבל אם נדרשת בו עבודה רבה אסור. וכן נפסק ב'שמירת שבת כהלכתה' (פרק סז ס"א).
130. על פי גמרא (מו"ק יח ע"ב): "ואלו כותבין במועד קדושי נשים וגיטין ושוברין דייתיקי מתנה ופרוזבולין איגרות שום ואיגרות מזון שטרי חליצה ומיאונים ושטרי בירורין גזרות בית דין ואיגרות של רשות". ביארו הראשונים את טעם הדבר: לדעת התוספות, המאירי ו'נימוקי יוסף' (י ע"ב בדפי הרי"ף) "כל הני הוו דבר האבד פן ימות הנותן או העדים או ב"ד או ילכו למדינת הים". לגבי אופן הרישום, פסק השולחן ערוך (או"ח סימן תקמה ס"ז) שכל הדברים שמותר לכתוב, אפילו בלא שינוי מותר; וכל מה שאסור לכתוב, אפילו בשינוי אסור.

חול המועד

- ח. אין לבצע כל פעולה הקשורה בייחום (איפוס הורמונאלי, השראת ייחום והכנסת איילים)¹³¹.
- ט. מותר לבצע פעולות של השראת המלטה בחול המועד¹³².
- י. אין לגזוז את הצאן בחול המועד.
- יא. אין לבצע בדיקות הריון בחול המועד¹³³.

- אם כן, מותר לבצע את כל פעולות הרישום הנחוצות, ואף ניתן לבצע אותן בדרך הרגילה.
131. זאת משום שאין בכך משום מלאכת דבר האבד, וכן "אין מרביעין את הבהמה במועד". מכיוון שפעולות אלו תלויות בהחלטת המגדל, יש לתכנן מתחילה את סדרי העבודה בדיר כדי שלא יהיה צורך לעשות פעולות אלו בחול המועד. אמנם במקרים מסוימים ניתן להתיר הרבעה בלבד, ראה ב'מועדי הארץ' ('הזרעת בהמה בחול המועד' עמ' 168).
132. הדבר נצרך משום שלעיתים עלול להיגרם נזק לאם כשההיריון ממשיך; ראה 'השראת המלטה בצאן' מאת ד"ר שמוליק זמיר.
133. אינן צורך המועד ואינן דבר האבד.

הלכות גידול צאן

נספח א

הדרכה מעשית לעשיית פעולות בערב שבת, לנוקד ולבעלי מקצוע

עד שעה תשיעית ומחצה ¹	משעה תשיעית ומחצה, עד הזמן שיספיק לחזור לביתו	כשלא יספיק לחזור לביתו
עבודות מסגרות	מותר לעשות רק פעולות שנחוצות לצורך החליבה, או לצורך מניעת צער; כחילוץ בהמה שנתקעה בין ברזלים	בפעולות לצורך החליבה או מניעת צער, מותר להזמין בעל מקצוע ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המזמין בבית
פינוי זבל	מותר לפנות	אין לפנות
הזמנת וטרינר לצורך מניעת צער בעלי חיים שקיים כעת ²	מותר להזמין	מותר להזמין ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המזמין בבית
הזמנת וטרינר לצורך מניעת צער בעלי חיים בעתיד או לצורך רווח בעתיד ³	מותר להזמין	אין להזמין
הזמנת חשמלאי לצורך תיקון מכונת חליבה או מכל קירור	מותר להזמין	מותר להזמין ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המזמין בבית.
הזמנת חשמלאי לצורך תיקון עמדה אחת או מספר קטן של עמדות שאינן פועלות ⁴	מותר להזמין	אין להזמין
הזמנת חשמלאי לצורך תיקון רובוט חליבה	מותר להזמין	מותר להזמין ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המזמין בבית
קצירת תחמיץ וחציר	מותר לקצור	אין לקצור

- מדובר בכשעתיים עד שעתיים וחצי לפני השקיעה (הזמן משתנה לפי שעות החורף והקיץ). ניתן למצוא את זמני השקיעה בלוחות השנה השונים, וכן באתרים שונים באינטרנט דוגמת אתר 'ישיבה'.
- הזמנת הווטרינר לצורך פעולות כגון אלו: המלטה קשה, ניתוח קיסרי, שלשול חריף של יונקים, טיפול בדלקת שנגרמה מגוף זר, זירוז המלטה רק כאשר ישנה סכנה מוכחת לוולד או לבהמה, קדחת חלב.
- פעולות אלו כגון: עצירת שליה, (משום שגם אם הדבר לא יטופל מייד, לא ייווצר מכך נזק ממשי לבהמה), סנכרון ייחוס, בדיקות היריון (אין בהן צורך לשבת). לגבי קטוזיס נראה שגם בו אין סכנת חיים ממשית, משום שכשהמאזן האנרגטי מתאזן, כבר אין ירידה במשקל, ומתחילה עלייה חוזרת בחלב.
- נראה לומר שמדובר במספר קטן של עמדות, שאף אם הן לא עובדות, אפשר לחלוב את הבהמות.

נספח ב

רשימת מחלות והטיפול בהן בשבת

- * מטרת נספח זה היא לספק למגדל תיאור כללי של המחלות השונות ואת דרך הטיפול המקובלת. ככלל, חובה להתייעץ תמיד עם וטרינר בכל מקרה של מחלה או בעיה בדיר.
- * פרוטוקול הטיפולים הרפואיים משתנה לעתים, ולכן יש להתייעץ עם וטרינר ומורה הוראה בכל מקרה של ספק.
- * בכל מקרה שיש חשש להתפרצות של מחלה בעדר, יש לבודד את בעלי החיים החולים משאר העדר על מנת למנוע הדבקה כללית.
- * יש מחלות רבות שהן 'זואונוזות', כלומר פוגעות גם כן בבני אדם, על כן כשמטפלים בבעלי חיים חולים יש להתמגן בכל אמצעי המיגון הנחוצים (כפפות, מגפיים וכדומה).
- * אין לגעת בידים בכל הנפלים ובתוצרי ההמלטה.
- * הגדרת טיפול תומך: טיפול שנועד לספק לבעל החיים את כל הדרישות הנחוצות לו, להשאירו בחיים ולהקל על סימני המחלה. טיפול זה כולל: שיכון כאבים, תמיכה תזונתית ונוזלים.
- * למחלות רבות קיימים חיסונים, יש לדאוג לחסן את העדר בחיסונים המתאימים, ראה נספח ד'.

מחלות מטבוליות

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול בימי חול	אופן הטיפול בשבת
אכילה גסה.	מאופיינת בחולשת שרירים; שיתוק בגפיים; התנפחות; צליעות; הפסקת אכילה; שלשול ירוק, מימי ומשפריץ.	בעל חיים לא מטופל – מת.	עזרה ראשונה (בידי החקלאי): לקיחת המזון המרוכז ומתן ביקרבונט (סודה לשתייה, תמיסה המאזנת את החמצת) דרך הפה על ידי מזרק או צינור קיבה. עזרה שנייה (בידי וטרינר): נתינת חומרים סותרים חומצה דרך הווריד; אנטיביוטיקה לבטן במצב חירום. תיתכן החלמה עצמאית ¹ .	מותר לתת ביקרבונט דרך הפה בשבת.

1. ככלל, מומלץ שתמיד תהיה במשק כמות מספקת של ביקרבונט.

הלכות גידול צאן

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול בימי חול	אופן הטיפול בשבת
הרעלת נחושת כרונית.	מחלה פתאומית המופיעה בעקבות עקה. אצל כבשים שצברו נחושת בכבד, מתבטאת בצהבת, שתן דמי, חולשה ומוות. יש להקפיד על ריכוז נחושת במנה של עד 8 ppm.	נפוצה בכבשי 'אסף' ומכלואיהם.	יש טיפול; ככל שניתן מוקדם יותר ההצלחה גבוהה יותר; במקרה חשד יש להזמין וטרינר.	מותר לטפל טיפול תומך בשבת ולדאוג לממשק הזנה מתאים.
חסימה בדרכי השתן (אופיינית רק לזכרים).	חסימה הנגרמת מאבנים הנוצרות בעקבות הזנה לא נכונה (יחס לא נכון בין סידן לזרחן ומזון המעודד שתן בסיסי). סימנים קליניים: קושי בהשתנה ודם בשתן; נראה כעצירות. ככלל, מניעה חשובה תמיד: יש להזין את הזכרים בתערובת פיטום טלאים, יש להדגיש למכון התערובת שייתן מנה מאוזנת בין זרחן ואשלגן; מחסור במים מעודד חסימה.	בעיקר זכרים המוזנים במזון מרוכז עשיר בעמילן.	מחייב טיפול בידי וטרינר, צער בעלי חיים משמעותי. הטיפול: צום, עירוי נוזלים ואנטיביוטיקה מתאימה במקרים קלים; התערבות כירורגית במקרים קשים; תוסף מזון בשם אמוניום כלוריד להחמצת שתן מונע את החסימה ומקל על ההחלמה.	מותר לטפל באנטיביוטיקה והזנה ייעודית, אין לערות נוזלים לווריד ולהתערב התערבות כירורגית.

מחלות חיידקיות ונגיפיות

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול	הטיפול בשבת	האם מידבקת
אבעבועות הצאן.	מחלת עור מדבקת, גורמת לנזקים קשים, בעיקר לגזעים רגילים ולבעלי חיים צעירים. סימנים קליניים: חום; אדישות; חוסר תיאבון ובמקרים קשים פגיעה במערכת הנשימה ובמערכת העיכול והכליות. גורמת להופעת אבעבועות; מתחילה באזורים חסרי צמר ובמקרים קשים מתפשטת לכל הגוף (התרוממות שטחים בקוטר של חצי ס"מ עד ס"מ מעל פני העור).	נדירה בעדר מחוסן (שחוסן לפחות ארבע פעמים); חיסון זה הוא חיסון חובה.	טיפול תומך בלבד: נוזלים והזנה; אנטיביוטיקה וטיפול נוגד כאב.	מכיוון שיש חשיבות לאבחון מוקדם, מותר לדווח לשירותים הווטרינריים עד סמוך לשבת; מותר לטפל טיפול תומך.	כן.
בוטוליזם – מחלה חיידקית.	חיידק אנאירובי, מצוי בריקבון ממקור צמחי וממקור חי (כל חומר אורגני). סימנים קליניים: שיתוק בפה ולשון נשמטת.	קיים חיסון יעיל, ולכן נדירה יחסית. יש לחסן לפחות ארבע פעמים.	יש לסלק מידית מזון מזוהם או חשוד.	פינוי המזון באמצעות כלים מכניים וכפפות, אין לגעת במזון הנגוע בידיים.	לא.

הלכות גידול צאן

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול	הטיפול בשבת	האם מידבקת
ברוצלוזיס (קדחת מלטה).	חיידק הגורם להפלות בכבשים ועזים בשליש האחרון להיריון, מחלה כרונית מסוכנת לאדם; ההעברה באמצעות תוצרי המלטה ושתית חלב לא מפוסטר. בעלי החיים מתחסנים אך נשארים נשאים כל ימי חייהם ² .	בהמה מחוסנת אינה מפילה, ראה לוח חיסונים.	אין טיפול; יש לנקוט באמצעי הגנה מתאימים; בעל חיים נגוע מורדם.	מותר לדווח לשירותים הווטרינריים עד סמוך לשבת.	
דֶּבֶר הצאן – מחלה מידבקת על ידי מגע ישיר, נשימה והפרשות.	מחלה נגיפית הפוגעת בכל מערכת העיכול; יוצרת נמק במעינים; גורמת לשלשול קשה; פוגעת במערכת הנשימה; גורמת לדלקת ריאות, דלקות עיניים; עזים רגישות פי כמה מכבשים, גדיים רגישים ביותר.	עדר מחוסן אינו לוקה במחלה.	טיפול תומך – אנטיביוטיקה לטיפול בזיהום משני, חיסון מועיל לעצירת המחלה.	מותר לדווח לשירותים הווטרינריים עד סמוך לשבת, מותר לטפל טיפול תומך.	כן.
טטנוס – מחלה חיידקית.	זיהום של פצעים שנגרם בידי חיידק. אם אין מטפלים גורם לתמותה. סימנים קליניים: קשיחות שרירים – בעל החיים שוכב ברגליים מתוחות וראש מתוח.	עלולה להופיע בטלאים בסביבה מזוהמת מכל חומר אורגני או פציעה.	בשלבם הראשונים אפשר לטפל בעזרת אנטי סרום, אנטיביוטיקה וניקוי מקום הפצע על ידי כירורגיה. בשלבם מתקדמים אין טיפול.	מותר לטפל באנטי סרום, אנטיביוטיקה לשריר; כירורגיה אסורה.	לא, קיים חיסון.

2. מכיוון שמדובר במחלה נפוצה, שפוגעת בבני אדם, במקרה בו לא ידוע האם הכבשה או העז מחוסנות, אין לשתות את החלב שלהן ללא פסטור.

נספח ב

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול	הטיפול בשבת	האם מידבקת
כחול הלשון – מחלה נגיפית.	יש כמה זנים שפוגעים בעיקר בכבשים, נדיר בעזים. סימנים קליניים: צליעות, בעיות נשימה, הפלות, ולדות בעלי פגיעה מוחית. התמונה איננה מידית; הנגיף פוגע בכלי דם קטנים גורם לבצקות מקומות שונים, דימומים בשפתיים, במקרים בודדים יש ציאנוזיס (כיחלון) בלשון משום שאין דם ברקמות.	נפוצה ביותר, אחוזים ספורים עד רבים, במגוון אזורים; יש חיסון, המחלה מועברת על ידי יבחושים (וקטור מכני), אין הדבקה בין בעלי חיים.	לאחר הידבקות – טיפול בסימפטומים, תרופות נוגדות דלקת ומשככות כאבים; טיפול אנטיביוטי למניעת התפתחות זיהומים משניים. טיפול תומך – יש לרסס נגד מעופפים. (וקטור מכני).	בשבת עדיף לטפל במשככי כאבים ארוכי טווח.	לא.
סימום מעיים בטלאים ובעזים בוגרות.	נגרם בבעלי חיים לא מחוסנים, בעיקר במעבר ממזון נוזלי למרוכז, נגרם בשל רעלן במעיים.	נדיר אם מחסנים.	אין. מאופיין במוות פתאומי. טיפול מונע: לדאוג להספקת מזון מרוכז מתאים וחסון.		
פה וטלפיים, מחלה נגיפית, המחלה המידבקת ביותר בחיות משק, זואונוזה .	פוגעת בבעלי חיים בוגרים בין הטלפיים ועל הטלפיים, לעתים שלפוחיות בפה, חום גבוה, צליעות קשות והפלות; בצעירים פגיעה קשה בלב ומוות.	נפוץ כמעט מדי שנה בצאן לא מחוסן. בעל חיים מחוסן אינו לוקה במחלה.	לאחר ההידבקות טיפול תומך בלבד ואנטיביוטיקה; חיסון לשאר העדר שלא נפגע.	מכיוון שאבחון מדויק דורש דגימות מדויקות, מותר לדווח לשירותים הווטרינריים עד סמוך לשבת. טיפול תומך מותר.	כן.
פרצית, זואונוזה .	מחלת עור משגשגת; גידולים דמויי כרובית על השפתיים, חלל הפה, הלשון, אברי המין והקורונה (חיבור בין העור לטלפיים); דלקת עור שגורמת לקשיי יניקה וקשיי נשימה.	מחלה נפוצה ביותר, במיוחד בגדיים וטלאים, מופיעה לאמהות על העטין.	טיפול משני על ידי תרסיסים המכילים יוד ואנטיביוטיקה; אפשר להכין חיסון במשק (בידי וטרינר).	אין צורך לטפל בשבת.	

הלכות גידול צאן

מחלות סביב המלטה

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול בימי חול	אופן הטיפול בשבת
דלקת עטין – כל פגיעה חידקית, נגיפית או מכנית בעטין מתבטאת בדלקת עטין.	פגיעה בעטין ומתוך כך פגיעה בייצור החלב ובתכונותיו: שינוי במרקם ובריח, גושי רקמה וגבינה; עלול להתפתח נמק של העטין ומוות של הבהמה.		אנטיביוטיקה סיסטמית והזרקה לשריר, לתוך העטין או לשניהם; טיפול תומך: שיכוך כאבים וחליבות ביניים; כדאי להתייעץ עם וטרינר.	מותר לחלוב 'לאיבוד' ולטפל טיפול תומך.
דלקת רחם אחרי המלטה.	דלקת של הרחם הנוצרת כתוצאה מפגיעה מגורמי המלטה: ריבוי ולדות במהלך היריון ופגיעה בנרתיק וברחם במהלך ההמלטה; זיהום – לאחר ההמלטה. סימנים קליניים: הרגשה לא טובה, הפסקת אכילה, עליית חום, הפרשות לא נקיות ובעלות ריח רע מן הרחם.	דלקות רחם קשות אינן שכיחות.	טיפול אנטיביוטי וטיפול תומך.	הטיפול השגרתי מותר.
עצירת שליה.	השליה חייבת לצאת עד 12 שעות מן ההמלטה. אם לא יצאה, יש להתערב ידנית ולהוציאה בצורה מושכלת (אחרי התייעצות עם וטרינר והדגמה שלו).	נפוצה.	שטיפת רחם – בידי וטרינר, אנטיביוטיקה סיסטמית וטיפול תומך.	מותר לטפל בשבת במשככי כאבים ואנטיביוטיקה.

נספח ב

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול בימי חול	אופן הטיפול בשבת
קדחת חלב.	נפוצה בעיקר בעזי 'זאנן'. סימנים קליניים: רביצה; התנפחות קלה של הכרס; חוסר שיווי משקל, נגרמת בשל ירידה בכמות הסידן בגוף, במקרים לא מטופלים גורמת לתמותה. מחלה שמופיעה בתקופת ההמלטה.	נדירה יחסית, בדרך כלל מופיעה בעקבות טעויות הזנה.	מתן קלציום תת-עורי בלבד!!! מתן תוך-ורידי תוך האזנה ללב בידי וטרינר.	מותר להזריק הזרקה מתחת לעור או לשריר בשבת.
רעלת היריון – מחלת התאומים – קטוזיס.	נגרמת בכבשים רזות או שמנות יותר מן הממוצע הנושאות ולד אחד או יותר, בשליש האחרון של ההיריון. נגרמת בשל מאזן אנרגיה שלילי. סימנים קליניים: קושי בנשימה והליכה – הולכת 'על ביצים'; ירידה בתיאבון עד הפסקת אכילה; כשלא מטפלים – פגיעה במערכת העצבים המרכזית ומוות. קטלן מטבולי מספר אחת בכבשים ועזים.	נפוצה במקרי הזנה לקויה או ולדנות גבוהה.	מורכב; מתן תמיסות בהגמאה, הזרקות להשלמת אנרגיה. יש טיפול חד-פעמיים ויש טיפולים מתמשכים לכמה ימים, הדבר החשוב הוא מניעה – מצב גופני מתאים והזנה מותאמת. עיין טיפול חדש ברעלת היריון ³ .	הטיפול נחוץ. מותר להגמיא ולהזריק לשריר או מתחת לעור בשבת.

3. באתר השירותים הווטרינריים, מאת הד"ר שמוליק זמיר.

הלכות גידול צאן

מחלות בשגור

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול בימי חול	אופן הטיפול בשבת
שלשולים בטלאים. גורם תמותה מספר אחת.	שלשול במגוון צבעים; חולשה; כאבי בטן; אי-אכילה. גורם לירידה בחום הגוף ולמוות מהתייבשות. יש כמה גורמים נגיפיים, חיידיים וחד-תאיים.	נפוצים ביותר; התחלואה שפוגעת באופן הכלכלי המשמעותי ביותר בצאן.	מתן נוזלים; אלקטרוליטים; הזנה בעזרת צינור קיבה; טיפול בחמצת המטבולית הנגרמת כתוצאה מן השלשולים; חימום; העברת החולים למקום יבש שנוקה וחוטא קודם לכן. מומלץ לנקות ולחטא בכל גמר של קבוצה ולשרוף בעזרת 'כלב גז' בגמר הגידול.	מותר לתת נוזלים תת-עוריים ולהגמיא דרך הפה בשבת.
פגיעות חום היפר-תרמיה – יתר חום) וקור (היפו-תרמיה – חסר חום).	ירידה בפעילות; רעד בקור או התנשמות בחום; טמפרטורת הגוף הרצויה היא בין 39 ל-40 מעלות צלזיוס. פגיעת חום – נדירה, נגרמת בשל עומס חום גבוה וכשאינן צל.		בפגיעת קור: בשלב ראשון, אספקת מקור אנרגיה: חלבית גלוקוז, לפה/ תת-עורי/ ורידי, רק לאחר מכן חימום בעזרת מפזר חום ביתי. בפגיעת חום: הרטבה והפעלת מאוורר, עירוי נוזלים.	הזנה והעברת הוולד מותרות.

הלכות גידול צאן

נספח ג

הרבנות הראשית לישראל
The Chief Rabbinate of Israel

ב"ה
מחלקת בתי מטבחים

מכירת מבכירות

הקדמה:

מבכירה - היא בהמה שזו הפעם הראשונה שהיא ממליטה. **בכור** - הוא זכר הנולד מהמבכירה. **ילבכור** מבקר או צאן השייך ליהודים קיימת קדושה ולכן אין לסחור בו ויש לתת אותו לכהנים. **הקדושה** לא חלה כאשר גוי שותף בחלק מהמבכירה לפני ההמלטה. **השיתוף** נעשה על ידי חתימת בעל הבהמות/מורשה חתימה על שטר הרשאה - כמפורט **בחלק א'** - למכירת חלק מהמבכירה לגוי לפני ההמלטה. **כאשר אין** בכורות ומבכירות ולא תהיינה המלטות, יש לבעל הבהמות/מורשה חתימה להתחייב על כך **בחלק ב'**.

שם הרפת/הדיר	מספר ת"ז	כתובת (רחוב, מספר, עיר)	מיקוד	טלפון	נייד	פקס

פרטי המבכירות

חלק א'

סוג כמות	1	2	3	מבכירות מבקר	מבכירות מצאן
רשימת מספרי זיהוי של עגלות/בבשות/עזים שעדיין לא המליטו					

שטר הרשאה למכירת מבכירות

אני/ו החתום/ים מטעם _____ בעל משק /מורשי חתימה במושב/קבוץ _____ טל' _____ נותן/ים בזה ייפוי כוח והרשאה לרבנים הראשיים לישראל: מרן הרב הגאון יונה מצגר שליט"א ומרן הראשון לציון הרב הגאון שלמה משה עמאר שליט"א ולכל מי שיעצרו עמם ובאי נוחם ואפילו לאחד מהם, למכור חלק מהמחנה של הבהמות הנסות והדקות ממין נקבה שטרם המליטו השייכים למשק הנוכח לעיל – למי שירצה ואפילו לאינו יהודי, לפי המחיר שיקבע על ידי הנוכח לעיל. בשעת ביצוע המכירה בשליחותי/נו רשאי הנוכח לעיל להשכיר למספר שעות את המקומות שעומדות בהם הבהמות הנזכרות, וכן ארבע אמות הנמצאות מוכניסה לדירתי פנימה, הכל לפי המחיר שייקבע על ידי הנוכח לעיל. אני מחייב את עצמי לקיים את כל תנאי הקניינים והמכירות והשכירות שיעשה בשליחותי על ידי הנוכח לעיל. הכסף שיתקבל על ידי השליח הנוכח לעיל שייך למוכרים ואם תוך חודש ממועד ביצוע המכירה לא ייתבע הכסף – רשאי השליח לעשות בכסף כטוב בעיניו. והנני נותן בזה ייפוי כוח בלתי מוגבל, ולא אוכל לטעון אחר כך לתקוני שדרתיך ולא לעותי (לתקן שלחתיך ולא לקלקל), ויהיה פי הנוכח לעיל כפי, ועשיית הנוכח לעיל בעשייתי, ויד הנוכח לעיל כדיר, ויתקיימו כל הדברים הנזכרים לעיל השכירות והמכירות שיעשו בשליחותי על ידי הנוכח לעיל. כן הותנה ביינו שיכולים להקנות חלק מהמחנה של הבהמות ולהשכיר המקומות בכל הקניינים בין בקניין כסף ו/או סודר ושאר קניינים גם הנוהגים רק במסחר או לפי חוקי המדינה, גם בקניין חצר ו/או אגב קרקע או על ידי שכירות המקומות הנזכרים לעיל. ותוקף שטר זה כתוקף כל השטרות הנעשים על פי תיקון חכמינו זיכרונם לברכה דלא כטופסי דשטרי (=לא כשטרות לא תקינים). הנני/נו מצהיר/ים כי השליח הנוכח לעיל רשאי בכל עת לבא ולבדוק פירוט הבהמות הנזכרות בשטר הרשאה זה.

תאריך עברי: יום _____ לחודש _____ שנת _____ תאריך לועזי: _____

שם _____ חתימה _____ שם _____ חתימה _____

חלק ב' ☐ התחייבות למגדלי בקר ☐ ו/או צאן ☐

אני/ו החתום/ים מטעם מזהיר/ים שאין למשק/קבוץ _____ בכורות ומבכירות ולא תהיינה המלטות.

תאריך עברי: יום _____ לחודש _____ שנת _____ תאריך לועזי: _____

שם _____ חתימה _____ שם _____ חתימה _____

קלימת בקר וצאן בבתי מטבחים תיעשה רק לאחר הצגת אישור על מכירת המבכירות

* נא לשלוח את הטופס פעם בשנה (חודש לפני פסח) וכן כאשר מתוספות מבכירות חדשות לכתובת:
הרבנות הראשית לישראל מח' בתי מטבחים, ירמיהו 80, ירושלים, ת.ד. 36016 מיקוד 91360 פקס: 02-5378310/7873
*לפרטים נוספים ניתן להתקשר לטל': 02-5313128/30

חובה למלא את כל הפרטים

נספח ד

לוח החיסונים בצאן הניתנים ע"י השירותים הוטרינריים

המחלה	גיל חיסוני השגר		חיסון בצאן הבוגר
	אמהות מחוסנות	אמהות לא מחוסנות	
ברוצלוזיס ¹	מגיל חודשיים עד 6 חודשים	לא מחסנים	
פה וטלפיים ²	מגיל חודשיים	מגיל 1 יום	אחת לשנה
דבר צאן ³	מגיל חודשיים	מגיל 1 יום	אחת לשנה
אבעבועות צאן ⁴	מגיל חודשיים	מגיל 1 יום	אחת לשנה
כחול הלשון ⁵	מ-3 חודשים	מגיל חודשיים	אחת לשנה
סימום מעיים ⁶	מגיל חודשיים, יש לתת חיסון דחף כעבור חודש	מגיל שבועיים, יש לתת חיסון דחף כעבור חודש	בהתאם להחלטת המגדל

1. חיסון חובה הניתן לנקבות (גדיות וטליות) בלבד פעם אחת בחיים, מלווה בסימון ממשלתי. אין לטפל באנטיביוטיקה שבועיים לפני החיסון ושבועיים אחריו. אין לעבר את הצאן חודשיים אחרי החיסון.
 2. חיסון חובה הניתן פעם בשנה. במקרי התפרצויות של המחלה או חשד לקיומה יתכנו חיסונים חוזרים בהתאם להחלטת השו"ט.
 3. חיסון חובה במקרי התפרצויות של המחלה יתכנו חיסונים חוזרים בהתאם להחלטת השו"ט.
 4. החיסון ניתן לכבשים בלבד. במקרים של התפרצויות:
 - א. בעדר מחוסן ניתן לחסן את הגדיים הנולדים בגיל שבועיים ולחזור על החיסון בגיל חודשיים.
 - ב. בעדר שאינו מחוסן ניתן החיסון הראשון בגיל 1 יום ויש לחזור על החיסון בגיל חודשיים.
 כבשים בוגרות יחוסנו חיסונים חוזרים במקרי תחלואה לפי החלטת השו"ט.
 5. ניתן רק לכבשים שאינם מגזע אווסי טהור. אין לחסן אמהות בהריון. אין לחשוף את הצאן המחוסן לקרינת שמש ישירה ולתנאי חום 10 ימים אחרי החיסון.
 6. איילים אינם פוריים עד 70 יום אחרי החיסון.
- אמהות יחוסנו 6 שבועות לפני המלטה וכעבור חודש יש לתת חיסון דחף.

מפתח נושאים

מפתח נושאים

עמודה שניה - פרק, עמודה שלישית - סעיף, עמודה רביעית - מספר עמוד בחוברת

49	נספח ב	אבעבועות צאן - טיפול בהן בשבת
29	ח	אבקת חלב - הכנסתה למינקת
28	ח, ד, 1 הע' 74	אוקסיטוצין - הזרקתו לממליטה
47	יז	אילים - הכנסתם להרבעה בחול המועד
47	יז	איפוס הורמונלי בחול המועד
11	ב	אמירה לגוי במקרה של צער בעל חיים
39	יד	אמירה לגוי - מתי מותרת
47	יז	בדיקות היריון - עריכתן בחול המועד
10	א	בהמה - הברחתה בשבת
10	א	בהמה - הרמתה בשבת
51	נספח ב	בוטוליזם - טיפול בו בשבת
11	ב	ביטול כלי מהיכנו - במקרה של צער בעלי חיים
12	ג	בכור - איסור עבודה בו
14	ג, ח, 12	בכור - דין הוולדות הנולדים ממנו
14	ג, ח, 12-13	בכור - הכנסתו לעדר על מנת שירביע
14	ג, ח, 12	בכור - הפרשתו מן העדר
12	ג	בכור - חיובו
13	ג, ח, 1-2	בכור - טיפול בו
13	ג, ח, הע' 17	בכור - מניעת מזון ממנו
13	ג, ח, 1-2	בכור - נתינתו לכוהן
13	ג	בכור - שיש ספק אם אמו נמכרה
37	יג	בעל חיים - טלטולו
21	ה	בעל מלאכה - התניה עמו שיישאר בשבת
20	ה, ג-ה	בעל מלאכה - חזרתו לביתו בערב שבת
20	ה, ג-ה	בעל מלאכה - קריאה לו בערב שבת
35	יב	בעלי חיים - אכילה לפני שנתן להם את מזונם
35	יב	בעלי חיים - האכלתם בשבת
32	י	בעלי חיים - נגיעה בהם בשבת
32	י	בעלי חיים שמתו - הוצאתם מן הדיר בשבת
52	נספח ב	ברוצלוזיס - טיפול בה בשבת
12	ג	בשר הבכור - הנאה ממנו
41	טז	גוי - הגדרת איסור האמירה לו בשבת
41	טז, ג-ד	גוי - הנאה מעבודתו בשבת
28	ח, ד, 3	גוי - טיפולו בוולדות
41	טז, ב, ה	גוי - פעולות שמותר שיעשה
12	ג	גוי - שותף בבכור

הלכות גידול צאן

47	י	יה	גז בחול המועד
42	ז	טז	גז בידי גוי בשבת
23	ד, 3-4	ו	גרמא - חליבה בגרמא
39	א	יד	גרמא - עשיית מלאכות בגרמא
46	ו הע' 129	יה	דבר האבד - הגדרתו
50		נספח ב	דָּבָר הצאן - טיפול בשבת
9	ב הע' 2	א	דיר - אופן בנייתו
37	א	יג	דיר - הכנסת בעל חיים לתוכו בשבת
38	ג	יג	דיר - כניסה לתוכו בשבת
45	ב	יה	דיר - תיקונו בחול המועד
54		נספח ב	דלקת עטין - טיפול בה בשבת
54		נספח ב	דלקת רחם - טיפול בה בשבת
30	ב	ט	היסט קיבה - טיפול בו בשבת
12	ג	ג	הפלה - חיוב הנולד בהיריון הבא בבכור
50		נספח ב	הרעלת נחושת - טיפול בה בשבת
47	ט	יה	השראת המלטה בחול המועד
21	ו	ה	השראת המלטה בערב שבת
47	ט	יה	השראת ייחוס בחול המועד
42	ט	טז	וטרינר גוי - קריאה לו בשבת
45	א	יה	וטרינר - הזמנתו בחול המועד
48		נספח א	וטרינר - הזמנתו בערב שבת
27	ג-ד	ח	ולד - טלטולו על מנת שיינק
28	ד, 4	ח	ולדות - חליבה לתוך אוכל עבורם
28	ד, 4	ח	ולדות - חליבה לתוך בקבוק עבורם
26	ד	ז	ולדות - רישומם וסימונם בשבת
28	ה	ח	ולדות - רישומם ושקילתם בשבת
46	ו	יה	ולדות - שקילתם ורישומם בחול המועד
27	א	ח	ולד - העברתו לכלוב
17	יב	ד	זרוע לחיים וקיבה - חיוב נתינתם
30	ה	ט	זריקות לווריד ולשריר
46	ו הע' 129	יה	חול המועד - הגדרת המלאכות המותרות בו
45	א	יה	חול המועד - טיפולים רפואיים בו
46	ב	יה	חול המועד - עשיית מלאכות בו בידי יהודי
46	ד	יה	חיסוני שגרה - עשייתם בחול המועד
31		ט	חיסונים - חשיבותם
23	ד	ו	חליבה בידים - אופן עשייתה בשבת
22	א	ו	חליבה בשבת - איסורה
42	ו	טז	חליבה בידי גוי - היתרה
23	ד, 5	ו	חליבה - דילוג עליה
50		נספח ב	חסימה בדרכי השתן - טיפול בה בשבת

מפתח נושאים

48	נספח א	חשמלאי - הזמנתו בערב שבת
27	ב	טבור - חיטוי ביד בשבת
52	נספח ב	טטנוס - טיפול בו בשבת
49	נספח ב	טיפול תומך - הגדרתו
30	א	טיפולים רפואיים בשבת - הגדרת עשייתם
42	הע' 122	טלפון נייד - שימוש בו בשבת
43	יא	טרקטור - שימוש בו בידי גוי
31	ז	יוד - ריסוסו על פצע
22	ג הע' 56	יום טוב - חליבה בו לתוך אוכל
25	ב, 2 הע' 67	יילוד - הגדרתו
31	ו	כדורים - פירוס עבור בהמה
12	ב	כוחן - חיובו בבכור בהמה
16	ב	כוחנים - חיובם בראשית הגז
14	ח, 5	כווייה - הגדרתה מום
53	נספח ב	כחול הלשון - טיפול בה בשבת
33	ג	כרמלית - הגדרתה
46	ז הע' 131	כתיבה בחול המועד - הגדרת איסורה
12	ב	לוי - חיובו בבכור בהמה
16	ב	לויים - חיובם בראשית הגז
22	ב	מבכירה - הכנסתה לחליבה
22	ב	מבכירה - טלטולה
15	ט	מבכירה - זמן מכירתה
15	ט	מבכירה - מכירתה
13	ו הע' 13	מבכירה - מכירתה לגוי
	נספח ד	
12	ה	מבכירה - שותפות הגוי בה
11	ב הע' 5	מגפה - טיפול בה בשבת
13	ח, 2 - 3	מום - נתינתו בבכור
14	ח, 8	מום במזיד - דין הבכור
14	ח, 8	מום בשוגג - דין הבכור
13	ח, 4	מום מובהק - הגדרתו
14	ח, 9	מום מולד - דין הבכור
11	ג	מוקצה - במקרה של צער בעל חיים
32	א	מוקצה - הגדרת איסורו
40	ג	מחבר שהשתחרר - החזרתו בשבת
46	ז	מחשב - כתיבה בו בחול המועד
29	ו	מינקת - הפעלתה בשבת
48	נספח א	מכון חליבה - תיקונו בערב שבת
		מכירי כהונה - נתינת זרוע, לחיים וקיבה
18	יג	באמצעותם

הלכות גידול צאן

48	נספח א	מכל קירור - תיקונו בערב שבת
45	יח ב הע' 128	מלאכה בחול המועד - הגדרת איסורה
19	ה ב	מנחה קטנה - עשיית מלאכות לאחר זמנה
19	ה א	מנחה קטנה - עשיית מלאכות עד זמנה
40	טו ב	מסגרת שנפרצה - קשירתה בחבלים
14	ג ח, 5	מספר ממשלתי או משקי - הגדרתו בתור מום
		מספר ממשלתי או משקי - יציאה למרעה
36	יב ו	כשהוא מחובר לבהמה
46	יח ד	מספר ממשלתי - סימונו בחול המועד
24	ו ה, 3	מערכת שטיפה - הפעלתה בשבת
16	ד הע' 33	מעשר בהמה - נתינתו בזמן הזה
35	יב ג	מרעה - הוצאת הצאן אליו
35	יב ד	מרעה - הוצאת הצאן עם חפצים
42	טז ח	משחה - אמירה לגוי שימרח בשבת
30	ג ג	ניתוח קיסרי - חיוב בכור
12	ט ב	ניתוח קיסרי בשבת
53	נספח ב	סימון מעיים בטלאים - טיפול בו בשבת
25	ז ב, 2 הע' 67	סיעוד - הגדרתו
15	ג ח, 13	ספק בכור - הגדרתו
48	נספח א	עבודות מסגרות - עשייתן בערב שבת
12	ג ה הע' 12	עובר - נתינת מום בו
12	ג ד	עור הבכור - הנאה ממנו
14	ג ח, 5	עיוורון בעיניים - הגדרתו בתור מום
33	יא א	עירוב חצרות - עשייתו
36	יב ז	עירוב תחומין - הכנתו
36	יב ח	עירוב תחומין - מקום הנחתו
54	נספח ב	עצירת שליה - טיפול בה בשבת
56	נספח ב	פגיעות חום וקור - טיפול בהן בשבת
53	נספח ב	פה וטלפיים - טיפול בה בשבת
29	ח י	פוריות - טיפולי פוריות בשבת
48	נספח א	פינוי זבל בערב שבת
44	יז	פסח - הנחיות לקראתו
35	יב ה	פעמון - יציאה כשקשור לבהמה
31	ט ז	פצעים - טיפול בהם
53	נספח ב	פרצית - טיפול בה בשבת
9	א א	צאן - היתר גדולו
37	יג א-ב	צאן - הכנסתו לדיר בשבת
9	א ב	צאן - הסכם עם שכנים לגידולו
9	א ב	צאן - חיוב שמירתו
9	א ב	צאן - תשלום על נזקיו

מפתח נושאים

31	ח	ט	צינון בשבת
40	ג	טו	צינון שנקרע - חיבורו בשבת
24	ה, 2	ו	צינורות ואקום - החזרתם בשבת
17	ז	ד	צמר - אופן גזיתו המחייב
12	ד	ג	צמר הבכור - הנאה ממנו
16	ו	ד	צמר - חיובו בראשית הגז
30	ב	ט	צניחת רחם - טיפול בה בשבת
11	ב	ב	צער בעלי חיים - במקום שיש ספק
11	א	ב	צער בעלי חיים - הגדרתו
11	ד	ב	צער בעלי חיים - העדיפות ההלכתית בטיפול בו
11	ג	ב	צער בעלי חיים - עשיית מלאכות בעבורו
55		נספח ב	קדחת חלב - טיפול בה בשבת
49		נספח ב	קדחת מלטה - טיפול בה בשבת
28	ד, הע' 73	ח	קולסטרום - הכנת בנק קולסטרום
28	ד, 1 הע' 74	ח	קולסטרום - נחיצותו לוולד
28	ד, 1	ח	קולסטרום סינטטי - הגמעתו
55		נספח ב	קטוזיס - טיפול בו בשבת
36	ז	יב	קיבוץ - הכנת 'עירוב תחומין' בו
16	ו הע' 40	ד	קיבוץ - חיוב חבריו בראשית הגז
14	ח, 5	ג	קרבן שנשברה - הגדרתו בתור מום
17	ח	ד	ראשית הגז - ברכה על הפרשתו
16	ד	ד	ראשית הגז - הבהמות החייבות
17	ט-י	ד	ראשית הגז - זמן הפרשתו
16	א	ד	ראשית הגז - חיוב נתינתו
17	יא	ד	ראשית הגז - חיובו כשקנה מגוי את הכבשים
16	ד	ד	ראשית הגז - כמות הצמר החייבת בו
16	א	ד	ראשית הגז - מקום החיוב
48		נספח א	רובוט חליבה - תיקונו בערב שבת
55		נספח ב	רעלת הריון - טיפול בה בשבת
33	א	יא	רשות היחיד - הגדרתה
14	ח, 5	ג	שבר בגפיים - הגדרתו בתור מום
12	ב	ג	שותפים - חיובם בבכור בהמה
16	ו	ד	שותפים - חיובם בראשית הגז
30	ג	ט	שחיקת סממנים עבור בהמה
44		יז	שיווק חלב ביום טוב - סדרי עדיפויות
39	ב	יד	שינוי - עשיית מלאכות באופן זה
49		נספח ב	שירותים וטרינריים - הודעה על מחלה בערב שבת
13	ח, 4	ג	שלושת בני הכנסת - שחיטת הבכור על פיהם
56		נספח ב	שלשולים - טיפול בהם בשבת
24	ה, 1	ו	שעון שבת - כיוונו בערב שבת

הלכות גידול צאן

36	ז	יב	תחום שבת - הגדרתו
36	ט	יב	תחום שבת - הוצאת חפצים מחוץ לו
33	ב	יא	תחום שבת - השטח המותר ביציאה
36	ז	יב	תחום שבת - יציאה מחוץ לו
40	א	טו	תחזוקה בשבת
48		נספח א	תחמיץ - קצירתו בערב שבת
42	ח	טז	תפירת פצעים - אמירה לגוי שיתפור בשבת